

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

K.B. Holwerda, Arnhem

Bijbel en fascisme (1)

50 jaar na mei '40...¹⁾

Het is heel fijn dat de jeugdvereniging ons vraagt, speciaal aandacht te schenken aan het fascisme. Met de vraag: wat was dat toch voor een beweging? Wat speelde daarin een rol, dat het op kon komen als een gevaarlijke cycloon, die alles en iedereen en zichzelf vernietigt? Wat spelen daarin voor geestelijke krachten? Zegt de Bijbel daar iets over? Zodat we de geesten kunnen onderscheiden? Zodat we ons geestelijk kunnen wapenen? Uitstekende vragen. Graag wil ik daar met u de Schriften over lezen onder het thema: **iets uit de Schrift over drijvende krachten en boze geesten in bewegingen als het fascisme.**

1 De macht van de waan...

Waan is een vreselijke zaak. Een vertekend beeld (of nog erger) van de werkelijkheid. Des te afschuwelijker ingrijpend, naarmate men het niet in de gaten heeft (of wil hebben...)!)

Een boek eindigt: "Het was nauwelijks meer dan een gril, die Hitler inspireerde Polen in 1939 aan te vallen... Het is goed op te merken, dat toen de oorlog tenslotte in '45 eindigde, deze gril hetzij direct, hetzij indirect de dood van niet minder dan 50 miljoen mensen had veroorzaakt..."²⁾

Is dat echt de gril van één geniale, maar demonische man? Of moeten we liever zeggen dat die ene man en zijn trawanten alleen in een bepaalde geestesgesteldheid binnen hun volk naar boven konden komen! Dat ze een giftige bodem en dito klimaat nodig hadden om te worden wat ze geworden zijn.

Het fascisme is opgekomen in heel West-Europa. Echter het sterkst in Italië (waar de naam vandaan komt) en in Duitsland. Beide landen hadden zwaar geleden in wat men toen 'de grote oorlog' noemden. De Italianen vonden dat ze als mede-overwinnaar méér grootheid, gebiedsuitbreiding en buit hadden moeten hebben. Waren verongelijkt en gefrustreerd.

Dat laatste was nog veel bitterder het geval met Duitsland, dat als verliezer van de grote oorlog de morele schuld én de vreselijke last ervan op

de nek had gekregen. Miljoenen landgenoten waren er gevallen, en waarvóór?! Duitsland werd verneerd, en moest ook nog afschuwelijk zware herstelbetalingen geven. Wat gebeurt er met zo'n volk? Me dunkt: als het geen vrede en ontkoming vindt bij de Here, zijn genade en ontferming, dan ontstaat er een giftige atmosfeer van wrok en bitterheid.

We moeten wel zien, dat de bezoeeking van de grote oorlog **alle** volkeren van Europa en N-Amerika gold! De zgn. overwinnaars wilden daar niets van weten. Van enig besef dat de volkeren ook **samen schuldig** waren aan de waanzin van 14-18, was geen sprake. Ook hier geldt: als je niet je hoofd buigt onder de machtige hand van God (1 Petr. 5:6), dan kun je erop wachten dat er nóg zwaardere oordelen komen. De overwinnaars zaaiden zelf wind. Ze zouden storm oogsten!

Zo kon het gebeuren: in heel Europa fascisme. Maar het zwaarst sloeg het aan, waar een giftige stemming van frustratie en bitterheid het leven verlamde. En waarin vriend en vijand dat nog aanwakkerden óók! In die sfeer ontstond de waan. De waan dat aan de eer en de grootheid van Duitsland en Italië te kort was gedaan, en dat dat gewroken en uitgewist moest en zou worden. Totaal verschillende mensen in die landen, van totaal verschillende achtergronden, leefden in – en uit! – die wrok.

En dat gebeurde in massa! De Duitsers hadden de frustratie dat het grote Duitsland van Frederik de Grote en Bismarck was teruggedrukt tot het niveau van een derderangsmogendheid. Het ijdele en zwakke Italië was als natie altijd al zwak geweest, – een maffia-achtig land. Maar daar kreeg men in deze zware tijd last van dromen naar de grootheid van het oude Romeinse rijk! Daar komt het woord 'fascisme' ook vandaan. 'Fasces' waren de roedenbundels – zoiets als bezems – die als teken van hun bevoegdheid werden uitgedragen voor Romeinse consuls en keizers. De fasci Italiani waren de strijdgroepen van oudstrijders die de zaken in Italië wel eens recht zouden zetten. En het

land weer groot maken. Precies zo kreeg Duitsland de knokploegen van de Sturmabteilungen, die nog wat agressiever optraden!

Zo ontstaat er dan een gif-plant. Die gedijt in die vergiftigde omgeving. En die groeit als kool. Is het niet de Bijbel die ergens waarschuwt: zie toe dat er **geen bittere wortel opschiet** en verwarring sticht en daarvoor zeer **velen besmet** zouden worden? (Hebr. 12:15).

Deze strijdgroepen van eigen mensen speelden in op de politieke massa in verwarring. Als een nieuwe elite in een democratie die slecht werkte of helemaal niet. Met een grote mond, schreeuwerig. Met

34e jaargang - nr. 10.
11 mei 1990

In dit nummer

- 171 H. de Jong
Vraag naar heilshistorische prediking (1)
- 173 H. Algra
Vastgelopen
- 174 Anneke Kaldewaij
Twintig jaar christelijke hulpverlening (3)
- 175 J. Plantinga
Laat heel de aard' (1)
- 176 D.W.L. Milo
Koninklijk geweten
- 178 R.R. Ganzevoort
Jeugdrubriek: Alcohol en geloof
- 181 P.J. van Kampen
Zending

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
D.W.L. Milo
Ds. K. Muller
Ds. E.R. Postma
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476
Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Uit breder kring

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
Marjoke van Veelen-Vreugdenhil
Postbus 84183, 3009 CD Rotterdam.
Tel. 010-4550802.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 60,- per jaar of f 33,- per half jaar.
Voor studenten f 48,- per jaar.
Buitenland f 84,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten
buitenland: f 10,-.

Advertenties

Tarief: 55 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 6% BTW). Advertenties inzendend tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-13080, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

een geweldige bluf. Denkend dat ze invloed hadden, en dat ook suggerevend, met heel simpele halve waarheden, die doorgaans in één leus te vangen waren. Ze dreven op de bewondering van het massa-publiek. Want dat had toch wel respect voor die sterk-overtuigde, goed-georganiseerde groepen. En zo greep alles in elkaar om de fascistische op een door henzelf gesuggereerd voetstuk te helpen. Waar ze iedere keer een treddje hoger klommen, naarmate andere krachten zich lieten overbluffen.

Groothedswaan, waan van eer en macht. Van de groep, het volk, de natie, het eigen ras. Steeds een stapje verder.

Zij kregen steun van burgers, die bang waren voor radicalen en communisten. Van een middenstand die belang had bij orde en rust. Van een jeugd die ook toen de nodige geldingsdrang en idealen kende. De Nazi's speelden dat knap. Met veel spectaculaire actie, veel tot het hart van de massa sprekend gedoe. Hun propaganda was uitgekookt. In het gebruik van middelen en methoden (radio, vliegtuig) waren ze volstrekt bij de tijd. De Duitse fascistische (Nazi's) wisten in dat geheel ook nog de grandeur van de oude Germaanse goden- en heldensagen in te vlechten via de grote opera's van Richard Wagner. En natuurlijk was er de figuur van de begenadigde leider. De verlosser en redder. Het was immers wél: een geloof! Een verworpen geloof, maar: gelóóf!

Achab en de waan

Waarom voer ik Achab ten tonele? Hij was een man die alles deed om van Israël op eigentijdse wijze een sterke natie te maken, zie de maatregelen van 1 Kon. 16 slot. De HERE trotserend zelfs. Ondanks alles denkend dat dat kán: God trotseren! Dat is op zich al een waan! Een kind kan zien dat groothedswaan hem leidt op zijn laatste veldtocht. Ramot in Gilead, de grensstad is een gezochte reden om de Arameeërs aan te vallen. Het gaat om de eer en grootheid van de volkeren van Israël. Zelfs de vrome Josafat trapt er in. Pas als hij al heeft toegestemd vraagt hij naar de HERE...! Achab weet daar wel raad op. Heeft er wellicht op gerekend. Ook dat is te organiseren, nietwaar? Maar liefst 400 profeten in spreekkoor, o.l.v. dirigent Zedekia, die met twee geweldige horens rondstapt! Ziet u de parallelen met Hitler? Voelt u de suggestie van het spektakel? De invloed van zoveel mensen, die de eierzuchtige leider nog verder opzweepen? 'Trek op, - de Heer (een mooi **neutraal** woord!) zal het in uw hand geven!' Natuurlijk, God is er toch om vóór de goede plannen van de koning te zijn? Zo sprak Hitler voor zijn 'bestemming' door de 'Voorzienigheid'.

Josafat prikt door deze vertoning heen. 'Is hier nog niet een profeet **van de HERE?**' - vraagt hij. Zwijgend geeft hij aan dat 400 hofprofeten unisono, - voor hem te mooi en ook te vals klinken. En vreemd, Achab geeft eigenlijk inhoudelijk al toe dat het allemaal nep is. Als hij wel degelijk blijkt te weten dat er nog één man is om echt de HERE te raadplegen. Een zinnetje dat boekdelen spreekt over Achabs houding tegenover de HERE en zijn profeten. Maar hij kent het adres wel degelijk. Doet alleen heel klagerig. 'Want die man, Josafat, wil maar nooit iets goeds voor mij profeteren'. Dat is de scheve, verongelijkte klacht van de valse leider. Die **zich** het middelpunt waant van alles. En klaagt als de HERE dat onder de kritiek van zijn Woord legt! We zien hier: als je niet naar de HERE vlucht, en zijn Woord ook echt laat regeren, - dan kun je erop wachten dat een of andere waan je te pakken krijgt?

En Josafat weet niet meer te zeggen dan: 'ach koning, zo moet u toch niet spreken'. Waarom dorst Josafat niet te zeggen: zonder Gods fiat geen man en geen cent? Was hij toch wel onder de indruk van Achabs groothedserij? Terwijl de voosheid van wat Achab profetie blijft te noemen, net voor zijn ogen was doorgeprikt! Waan, - dat is ook te zien aan Micha-ben-Jimla. Zijn eerste woord is letterlijk de kreet van alle ja-knikprofeten overnemen! Daarmee de hele zaak aan de kaak stellen. Een opgeklopte affaire: koning Achab, hier mag immers toch alleen maar gezegd worden wat u als waarheid horen wilt! Hier wordt niet écht naar Gods waarheid gevraagd! En zo dwingt hij de koning naar Gods waarheid te vragen, zelfs met een eed. Want al het voorgaande was: **waan!**

1) De jeugdvereniging van de Ned. Ger. Kerk in Arnhem organiseerde voor heel de gemeente een thema-avond over het fascisme. Het onderwerp werd mede ingeleid door vertoning van een video-band van de film 'the Wave' (over de besmettelijkheid van fascisme). De vereniging vroeg mij, een thema-dienst te wijden aan hetzelfde onderwerp. Het onderstaande is de neerslag van de in die dienst gehouden preek, die gehouden werd in de Ned. Ger. Kerk én in de Chr. Ger. Kerk in Arnhem op 4 maart j.l. De lezingen waren uit Luk. 11: 24-26 en 2 Thess. 2: 8-12, tekst was 1 Kon. 22: 1-28.

KBH

2) Nicholas Fleming, Augustus 1939, p. 248.

H. de Jong, Zeist

Vraag naar heilshistorische prediking (1)

In het paasnummer van ons blad stond onder de rubriek Kerknieuws een berichtje over mij dat niet door begrijpelijkheid uitmuntte. De oorzaak van de onduidelijkheid lag bij mijzelf. Ik was te laat met insturen, gaf het toen nog mondeling door en gegarandeerd, dan maak je fouten of je zegt te weinig. Waar ik de lezers van op de hoogte wilde brengen was het volgende. Vanwege Dordt-College, een inrichting voor Hoger Onderwijs binnen de Christian Reformed Churches van Amerika en Canada in Sioux Centre (Iowa, USA), wordt jaarlijks in de paasweek een predikanten-konferentie gesponsord waarop een theologisch onderwerp van algemeen belang aan de orde wordt gesteld. Enkele jaren geleden bijvoorbeeld liet men daar de bekende professor dr. Heiko A. Obermann uit Tuscon (Arizona) optreden om over Calvijn te spreken – dezelfde lezing als waarmee hij hier in Amsterdam grote eer heeft ingelegd. Dit jaar was het de bedoeling dat er over de prediking gesproken zou worden. Men had daarvoor de ook in ons land wel bekende prof. dr. Sidney Greidanus uitgenodigd die in Amsterdam aan de VU gepromoveerd is op het proefschrift 'Sola Scriptura: Problems and Principles in Preaching Historical Texts', Toronto 1970. Daarin behandelde hij de in de dertiger en veertiger jaren bij ons zo levendig gevoerde discussie over de exemplarische en heilshistorische prediking aan welke laatste onverbrekkelijk de namen van onze grote voorgangers Schilder, Holwerda, Van 't Veer, De Graaf, Veenhof e.a. verbonden zijn. Het ging de broeders aan de overkant met het aan de orde stellen van de prediking inderdaad om die heilshistorische methode van verkondiging. Daarvan verwachten zij veel voor hun situatie die wat de prediking betreft zo sterk bepaald is door het Amerikaanse fundamentalisme en moralisme. Het fundamentalisme dat eigenlijk geen historie en het moralisme dat eigenlijk geen heil kent. Tegen beide vergroeiingen van de christelijke verkondiging lijkt de heilshistorische prediking inderdaad een afdoend verweer te bieden. Concentratie dus op deze preekmethode die een bij uitstek Nederlands produkt is. Het was daarom dat de organisatoren van de konferentie naast dr. Greidanus ook mij hadden uitgenodigd. Mij-ij? Ja, men kende mijn boeken en vele van mijn preken, sommigen van de organisatoren kenden mij ook persoonlijk, en men had begre-

pen dat ik uit die traditie van de heilshistorische prediking voortkwam en daarin verder werkte. Men had trouwens ook door dat ik er nu ook weer niet precies mee samenviel, zonder dat men goed kon aangeven waar hem dat in zat. Zowel naar mijn overeenkomst als naar mijn verschil met de genoemde preektraditie was men benieuwd. En zo ben ik dus met verlof van mijn kerkeraad in de paastijd in Amerika's Midwest geweest om daar mijn zegje over de prediking te doen. Ik moet zeggen dat ik het een verrijkende en stimulerende ervaring gevonden heb.

Geschiedenis

Wat heb ik daar nu naar voren gebracht? Wel, ik heb het niet nodig gevonden de heilshistorische methode precies uit de doeken te doen. Daarvoor stond hun voldoende informatie ter beschikking. Onder het adagium 'Reflexion has to go on', dat wil zeggen 'de bezinning moet verder gaan', heb ik een probleem aangepakt waar ik zelf altijd weer op stuit wanneer ik heilshistorisch probeer te preken. De moeilijkheid zit voor mij in het begrip 'historie'. Wat is eigenlijk geschiedenis in de bijbel? Als je niet oppast dan schep je met dat woord 'historie' een geweldige afstand tussen de gemeente en de Heilige Schrift. Geschiedenis associëren de mensen met het jaar-nul, met iets volstrekt achterhaalds. Natuurlijk, daar kan gemakzucht achter zitten en erger: soms stuit je wel op een geborneerde geest die zich eenvoudig niet kan voorstellen dat er in een tijd die de onze niet is en nota bene zelfs aan de onze vooraf gaat gebeurtenissen zouden hebben plaatsgevonden die voor ons twintigste eeuwse mensen beslissend zijn. Voor zo'n geest mag je zeker niet op zij gaan. Toch kun je hier niet alles mee afdoen. De Here God noemt Zich in zijn woord 'Hij die is en die was en die komen zal'. En deze naam waarin het heden ('is') aan het verleden ('was') en de toekomst ('komen zal') vooraf gaat verplicht ons er toe alles te doen om een heilloos eenzijdige associatie van God met het verleden te voorkomen. Daar zijn we in de achter ons liggende tijd niet altijd op verdacht geweest, is mijn indruk. Mogelijk is dat de reden dat de heilshistorische prediking bij het kerkvolk toch niet zo bemind geworden is als je zou verwacht hebben. De mensen klagen

niet helemaal ten onrechte over een zekere kilheid en afstandelijkheid. De exemplarische prediking, de tegenpool van de heilshistorische, is direkter – al is het grote nadeel daarvan weer dat ze het historische besef van de mensen verzwakt. Zou er vanuit de bijbel, zo vraag ik mij af, niet iets over de geschiedenis te zeggen zijn waardoor de doorsnee kerkganger gaat inzien dat historie veel 'dichterbij' is dan hij denkt? Wel, ik voor mij geloof dat de fout hierin zit dat wij de geschiedenis niet anders dan lineair vermogen te zien: een rechte lijn van A naar B, terwijl als ik het goed zie de bijbel dat lineaire, het regelrechte, met het cyclische, de draaibeweging, verbindt. Meestal wordt tussen deze twee gekozen: het denken is of lineair of cyclisch, maar ik denk dat je ze wat de bijbel betreft moet combineren. Dat levert als figuur een spiraal op. Maar dan zijn we er nog niet, want deze spiraal vertoont in de Schrift naar voren toe een konische toespitsing.

Bijbels voorbeeld

Laten we het niet te moeilijk maken en laat ik aan de hand van een bijbels voorbeeld proberen mijn bedoeling te verduidelijken. Neem de eerste scheppingsweek, ogenschijnlijk niet meer dan een tijds-coupure van zeven achtereenvolgende dagen, een rechte lijn van punt een naar punt zeven. Toch zit de eerste wereldweek veel kunstiger in elkaar. Je kunt er twee triades van dagen in onderscheiden die samen worden afgesloten met de sabbat. Die twee drietallen van dagen, van de eerste tot en met de derde en van de vierde tot en met de zesde, korresponderen op elkaar, in dier voege dat op de vierde dag wordt afgemaakt wat op de eerste was begonnen, op de vijfde wat op de tweede van start was gegaan en op de zesde wat op de derde z'n aanvang had genomen. In deze voortgang gaat het van het meer algemene naar het meer bijzondere. Vertelt bijvoorbeeld de eerste dag van de schepping van het licht, dan laat de vierde dag de verbijzondering van het licht zien in dat van zon, maan en sterren, enzovoorts. Er zit dus in het verloop van de zeven dagen een cyclische beweging en we kunnen ons de twee triades voorstellen als twee achtereenvolgende cirkels. We zijn daarbij gerechtigd het eerste drietal dagen als een grotere cirkel voor te stellen

waarbinnen het laatste drietal als een kleinere past, want het algemene is het kader voor het bijzondere.

En van deze beide cirkels vormt dan de sabbat het middelpunt. Een konische spiraal wordt zichtbaar, eindigend in een punt, en het middelpunt van de dagen is tegelijk het eindpunt van de week. Wat we hier dus vinden is dat de geschapen tijd niet alleen een *einde* maar ook een *midden* heeft. Er zit zo in de tijd iets ruimtelijks. Mogen we nu niet verwachten dat wat we voor de eerste wereldweek aantreffen, tegelijk bepalend is voor de hele navolgende tijd? Voor de geschiedenis dus? Dat bijbels gezien de geschiedenis een beweging is naar het einde en naar het midden? Waardoor een voller geschiedenisbeeld ontstaat waarin heden, verleden en toekomst meer tesamen gebracht zijn dan gebruikelijk. We gaan daar een volgende keer graag nog wat op door.

In een bosperceel aan de zuidrand van Nijmegen staat dit witte kapelletje van de zusters Ursulinen. Hier heeft de kleine Nederlands Gereformeerde gemeente in deze stad gastvrij onderdak gevonden.

Pastorale Notitie

J. Kranenburg – Rolde

Dominee Buskes en Karl Barth

Voor wie niet weet wie Karl Barth was – en dat zullen er al weer heel wat zijn: Karl Barth was de zeer invloedrijke theoloog die vanuit onze gereformeerde bastions bakken vol kritiek over zich uitgestort kreeg. Wat zijn theologie betreft moet ik wat in het vage blijven. Ook wanneer ik slechts drie regels aan de weergave

daarvan zou wijden, ik zou door de mand vallen als iemand die het niet heeft begrepen. Barths gedachten gingen op veel punten verre mijn verstand te boven.

Buskes was Barthiaan in hart en nieren. Hij noemde zichzelf een leerling van Barth van het eerste uur. Het was bij het schrijven van mijn vorige notitie niet de bedoeling dit te verheimelijken.

Waarom zou ik?

Wij hebben in het verleden zeer veel energie gestoken in de bestrijding van Barth. Dat is niet allemaal verspilde moeite, maar het is wel jammer dat het ons bijna onmogelijk gemaakt is, de stem van de Goede Herder te herkennen wanneer die vanuit deze hoek gehoord werd. Het wordt hoog tijd dat wij eens bedenken hoe wij **thans** te maken hebben met theologen die het ons door hun leringen vrijwel onmogelijk maken, de christen in hen te herkennen.

De verschillen met Barth daarentegen waren van geheel andere aard. Ze waren binnenchristelijk.

In Kampen is mij wel eens met zoveel woorden te verstaan gegeven dat ik mij beter niet in de theologie van Barth kon verdiepen. Je wist maar nooit waarin je wegzakte. Ik heb het eigenlijk aan prof. S.U. Zuidema te danken dat ik die raad in de wind ging slaan.

Zuidema werd omstreeks 1965 door

het studentencorps FQI uitgenodigd, in Kampen een lezing over Barth te houden. Ik was vanwege mijn leeftijd geen lid van het corps, maar mijn studiegenoten waren zo vriendelijk, mij voor allerlei gelegenheden wel een uitnodiging te sturen.

Zuidema kwam en sprak fel en grondig over Barth. Bij de bespreking vroeg een van de Kämper hoogleraren of hij niet wat nadrukkelijker had behoren te zeggen dat Barth een ketter was.

Zuidema's antwoord was: Ik weiger van een ketter te spreken wanneer het om iemand gaat in wiens boeken het evangelie er om de andere bladzijde uit spuit.

Voor dat antwoord blijf ik altijd dankbaar.

Ik vatte prompt moed en kocht Barth's boek 'Rufe mich an'. Een bundel preken, gehouden in de strafgevangenis van Basel. Aangrijpende preken. Er is geen twijfel aan: daarin hoor je de stem van de Goede Herder; al zal de theologisch geschoolde lezer er ook het typisch barthiaanse in herkennen.

Wanneer ik naar een onbewoond eiland behalve de bijbel nog iets anders mee mocht nemen, pakte ik dit boekje in. Ik wil maar zeggen: Buskes had onder kwadere invloeden kunnen staan.

H. Algra, Den Helder

Vastgelopen

Maarten was een hardwerkende man van 45 jaar. Op zijn werk had hij een paar keer promotie gemaakt. Twee avonden in de week volgde hij een cursus. Hij was actief in de kerk, bezocht een bijbelkring, miste nooit op gemeenteavonden. Hij zat voor de 3e keer in de kerkeraad. De zondag probeerde hij vrij te houden voor zijn gezin.

Halverwege vorig jaar ging het niet meer. Maarten kon op zijn werk de aandacht er niet meer bijhouden. Hij had het gevoel dat er niets uit zijn handen kwam. Toch kwam hij doodmoe thuis. Als hij 's avonds probeerde te studeren drong de tekst nauwelijks tot hem door. Met lood in de schoenen ging hij naar de kerkeraad en op huisbezoek. In het weekend was hij thuis, maar hij kon zich er niet meer toe zetten om iets met zijn gezin te doen. Als er mensen op visite kwamen zag hij ook daar als een berg tegenop.

Een combinatie

Maarten's verhaal is een voorbeeld van iemand die is 'vastgelopen'. Het ging niet langer meer, de rek was eruit. Er is geen directe aanleiding waarom het juist nu niet langer meer ging. Waarschijnlijk is er sprake van een combinatie van factoren: meer verantwoordelijkheid op het werk, veel avonden bezet, cursus, kerkeraad. Het gebeurt wel vaker dat mensen in een soort 'groeimodel' terecht komen waarbij groei niet vanzelfsprekend meer is, terwijl de omgeving dat nog wel van hem vroeg.

Draagkracht en draaglast

Waarom loopt iemand vast? Opgemerkt moet worden dat iedereen in zijn leven vast kan lopen. In de levensgeschiedenis van mensen zien we bepaalde aspecten ontstaan die hem kwetsbaar maken, andere die hem weerbaar maken. Het gaat vaak om een subtiel evenwicht van factoren die de mens in balans houden of hem uit zijn evenwicht brengen. Men spreekt in dit verband ook wel van de verhouding tussen draagkracht en draaglast: wanneer de last die iemand met zich mee draagt gedurende langere tijd zwaarder is

dan wat die persoon aankan, loopt hij vast. Een eenvoudig griepje kan dan de inleiding zijn tot een lange ziekteperiode: de balans was immers al veel langer verstoord. (Een extreem voorbeeld van een griep die gevolgd wordt door een langdurige ziekte is het autobiografische 'Ver heen' van Prof. P.C. Kuiper). Ook wordt wel gesproken van beschermende en bedreigende factoren. Voorbeelden van beschermende factoren zijn: een goede lichamelijke conditie, een redelijk harmonieus gezin, voldoende uitingsmogelijkheden. Bedreigende factoren kunnen o.a. ziekte, te grote werkdruk, veel innerlijke spanningen en de overgang naar een nieuwe levensfase zijn. De crisis is dan het gevolg van het feit dat iemand zichzelf niet meer voldoende kon beschermen tegen de bedreigende factoren. De beschermende factoren zijn verminderd en/of de bedreigende factoren zijn sterker geworden.

Kenmerken

In de periode dat het minder goed met Maarten ging viel een aantal zaken op. Die veranderingen in zijn gedrag kunnen min of meer typerend genoemd worden voor mensen die zijn 'vastgelopen'.
– Vroeger organiseerde Maarten van alles en nog wat. Zijn omgeving zag hem als een 'gangmaker'. Hij nam het initiatief voor een gemeenteavond, zette een puzzeltocht voor de school uit, organiseerde een festiviteit op zijn werk. Nu kwam er niets meer uit zijn handen. Hij zag tegen alle activiteiten op, ook als hij er vroeger heel graag heen zou zijn gegaan.
– Hij kon heel weinig meer aan zijn hoofd hebben. Het leek wel of de auto's buiten veel meer lawaai maakten, of de kinderen veel vaker ruzie maakten en of de muziek altijd harder aanstond.
– Het beeld dat Maarten van zichzelf had werd negatiever: „ik kan niets”, „alles breekt me bij de handen af”. Ook God leek veel verder weg dan vroeger. Hij ging twijfelen aan zichzelf en aan zijn geloof. Tegelijk voelde hij zich schuldig dat er zo weinig uit zijn handen kwam. Van iemand op zijn leeftijd mocht je toch nog wel wat meer verwachten?
– Het leek wel of zijn wereld ineenschrompelde. Vroeger volgde hij de plaatselijke politiek, spelde de krant, zorgde voor een kaartje voor de zieken, dacht aan de verjaardagen van familieleden, had belangstelling voor de hobbies van zijn vrouw en de rapporten van zijn kinderen. Nu

moest hij overal aan herinnerd worden. En ook dan leek het hem nog niet te raken.

– Maarten was altijd een enthousiaste persoonlijkheid. Nu was er van dat enthousiasme weinig meer over: zijn reacties waren vlak. Het was hem allemaal om het even. Of het zou toch wel nooit iets worden, dat nieuwe idee van de jeugdvereniging.

– Een of twee keer in het jaar liep hij een griepje op, maar de dokter zou niet rijk van hem worden. Nu voelde hij zich voortdurend niet lekker en had regelmatig lichamelijke klachten.

Beterschap

Inmiddels gaat het weer goed met Maarten. Het heeft wel bijna een jaar geduurd. De problemen kostten hem zoveel psychische energie dat er weinig energie voor andere zaken overbleef. Een sabbathjaar, zou je bijna kunnen zeggen. Dat jaar was nodig om een aantal zaken op een rijtje te zetten. Van een crisis in je leven kun je ook iets leren. Hij heeft nieuwe afspraken met zichzelf, zijn gezin, zijn werk en de kerk gemaakt. Het heeft zijn omgeving ook wel tijd en moeite gekost om te wennen aan het feit dat Maarten tijdelijk heel weinig aan kon. Ze rekenden misschien wel wat teveel op hem. Hij kwam een tijdje weinig meer in de kerk, werkte halve dagen, wandelde veel. Zelfs bezoek kon hij niet altijd aan. Ziek en toch niet ziek. Voor de hardwerkende Maarten minstens zo moeilijk te begrijpen als voor zijn omgeving.

Toen het weer iets beter ging kostte het hem én de mensen in zijn omgeving moeite om niet meteen weer in het oude patroon terug te vallen. Vooral als de kerk een beroep op hem deed was het moeilijk om nee te zeggen. Maar als hij niet nee zei deed zijn lichaam dat wel.

Het kostte tijd om tot een nieuw evenwicht te komen. Maarten is blij dat hij er de tijd voor kreeg. En zijn omgeving beseft des te meer dat men zuinig moet zijn op mensen zoals hij.

Anneke Kaldewaij-Jansen is als maatschappelijk werkster verbonden aan de Stichting voor Jeugdzorg en Maatschappelijk Werk. Dit artikel is het derde in een serie van zes artikelen in het kader van het 20-jarig bestaan van de stichting. Aan de hand van het thema „twintig jaar christelijke hulpverlening” worden zo de medewerkers alsmede het werk van de stichting aan u voorgesteld.

Anneke Kaldewaij-Jansen, Houten

Twintig jaar christelijke hulpverlening (3)

20 JAAR
CHRISTELIJKE
HULPVERLENING
1970 - 1990

Toen ik mijn diploma aan de gereformeerde sociale akademie te Zwolle behaald had, ben ik door het bestuur van de Stichting voor Jeugdzorg en Maatschappelijk Werk als maatschappelijk werkster aangesteld. Dat was in augustus 1980. Na 2 jaar heb ik een vervolgopleiding gedaan om beter toegerust te zijn voor de ingewikkelde probleemsituaties. Dat was de 2-jarige voortgezette opleiding specialisatie „complex-agogische situaties” aan Hogeschool Windesheim in Zwolle.

De winst van zo'n part-time-opleiding – terwijl je tegelijkertijd werkt – is, dat de methoden van hulpverlening direkt toe te passen zijn. Bovendien leer je door middel van supervisie over je werk, hoe jouw persoonlijke stijl van werken is, en wat je sterke en zwakke kanten zijn in de gesprekken met cliënten. Wanneer je dat weet, kun je sommige fouten of valkuilen vermijden, en ben je in staat uit te buiten waar je goed in bent.

Wat spreekt mij nu zo aan om bij deze stichting te werken? Om te beginnen is de stichting een kleine instelling. Dat betekent efficiënt werken omdat er weinig tijd besteed behoeft te worden aan allerlei overleg'organen' en vergaderingen. Dat vraagt grote inzet van ieder teamlid en goede samenwerking onderling, maar als dat er is, is het resultaat direkt zichtbaar.

Belangrijker is de volgende reden, namelijk dat deze instelling vanuit de kerken is ontstaan, en aan mensen uit onze en andere kerken hulp biedt. Dat betekent werken vanuit een gemeenschappelijke geloofsovertuiging. Het is ontzettend belangrijk dat iemand met psychische problemen zijn relatie met God, zijn medemensen en zichzelf niet buiten beschouwing hoeft te laten. En dat hij er vanuit kan gaan dat ik dat als hulpverlener ook niet doe. Dat schept vertrouwen. Vertrouwen is een noodzakelijke voorwaarde om je problemen, je eigen onmacht om tot een oplossing te komen onder ogen te zien en voor te leggen aan een tot dan toe onbekende.

Voor alle duidelijkheid: onze manier van werken verschilt wat betreft methode niet van bijvoorbeeld hulp door een Riagg geboden. Het verschil zit in de benadering van de hulpvrager, met zijn problemen: namelijk als iemand die „in het kader van” zijn diepste overtuiging zijn moeilijkheden ervaart en wil oplossen, wil leren dragen, of er mee wil leren omgaan.

Een ander aspect van werken bij de stichting is het contact met ambtsdragers en andere gemeenteleden. Dit hangt samen met wat ik hierboven beschreven heb. Het is fijn om door samenwerking en/of overleg met bijvoorbeeld de predikant de hulp aan een echtpaar gezin – individueel persoon af te stemmen. Zo kunnen pastorale en psychologische hulp elkaar aanvullen en versterken. En als ons contact afgesloten wordt, is de ex-hulpvrager niet aan z'n lot overgelaten. Hij/zij kan binnen de gemeente verder en op steun rekenen als hij/zij daar prijs op stelt.

Of 't moeilijk is, dit werk?

Misschien wel. 't Vraagt in elke situatie opnieuw inlevingsvermogen, de ander helpen een 'oplossing' te zoeken die voor hem/haar mogelijk en haalbaar is. En dat lukt niet altijd. Maar daarnaast is er de voldoening en ook verwondering dat de ander z'n problemen en twijfels met mij heeft willen delen en ik een poosje metgezel kon zijn, op een heel specifieke wijze.

Stichting voor Jeugdzorg
en Maatschappelijk Werk

Voor ambulante
geestelijke gezondheidszorg

03403-77071

J. Plantinga, Groningen

"Laat heel de aard' een loflied wezen" (1)

(Toespraak van ds. J. Plantinga, Chr. Geref. predikant te Groningen, gehouden op de Landelijke Ontmoetingsdag te Barneveld, 31 maart 1990)

In 1971 zong Paul van Vliet in één van zijn conferences:

"De zee heeft me verteld dat zij zo moe is. Zij zei: "dat zij er zeer beroerd aan toe is". Zij zei: "Wat is er toch bij jullie aan de hand? Wat doen jullie tegenwoordig allemaal op dat land?"
Zij zei: "Er komen tegenwoordig steeds meer van die dagen.
Dan kan ik alle vuile rotzooi haast niet meer verdragen"
Dat zei de zee, die vertelde dat zij moe is. Die zei: "dat zij er zeer beroerd aan toe is". En als de zee zegt, dat zij moe is. Wil dat zeggen dat het land er zeer beroerd aan toe is."

Deze boodschap van Paul van Vliet van jaren geleden komt 20 jaar later nog indringender op ons af. Van alle kanten en op alle mogelijke manieren klinken vandaag de waarschuwingen. In het concillairproces wordt onze aandacht gevraagd voor: "de heilheid van de Schepping".

Op een catechisatie moesten de catechisanten opzeggen: "dat God de hemel en de aarde, en al wat er in is, uit niets geschapen heeft". Maar één van de jongens vergiste zich bij het opzeggen. Zonder het zelf te merken zei hij, met een ernstig gezicht: "dat God de hemel en de aarde en al wat er in is voor niets heeft geschapen". Dat scheelt maar één woordje, maar het maakt een groot verschil. En wat die jongen onbewust zei, is de levensinstelling van zeer velen in onze tijd. Ze hebben het gevoel, dat steeds meer dingen uit hun vingers glijpen, dat ze de zaak niet meer in de hand hebben. Van het trotse beeld van de mens, die de schepping beheerste, is niet veel meer over. Het is niets anders dan onheil en dreiging wat de klok slaat. De rapporten van de deskundigen spreken duidelijke taal. De mensheid staat op een kruispunt. Als er niet onmiddellijk wordt ingegrepen, gaat het onherroepelijk fout. Grondstoffen raken op, het milieu wordt steeds meer aangetast. Terwijl wij nog leven in betrekkelijke welvaart, leven in een veel groter deel van de wereld mensen in bittere armoede. Het ene rapport verschijnt na het andere. De diagnose is gesteld: de schepping is er beroerd aan toe".

Vrome wens

Vandaag is het Thema voor deze Ontmoetingsdag: "Laat heel de aard' een loflied wezen". Maar is dat geen vrome wens van mensen die de ogen sluiten voor de werkelijkheid? Of heeft dit te maken

met de toekomst, als de eerste hemel en de eerste aarde zijn voorbij gegaan en Jezus is terug gekomen? Heeft de kerk ook een boodschap in de concrete situatie van vandaag? Heeft de kerk een woord voor de wereld over "een rechtvaardige verdeling tussen rijk en arm", over "oorlog en vrede", en het gebruik van vernietigingswapens? Heeft de kerk een woord voor de wereld, als het gaat om het milieu, om het omgaan met Gods Schepping? Laten wij maar eerlijk zijn, dat ook wij, als christenen, met de vele vragen, die vandaag aan de orde zijn, maar slecht uit de voeten kunnen.

En toch kan juist de Kerk van Jezus Christus vandaag een duidelijke boodschap brengen. Want God heeft op onze tafel Zijn Rapport gelegd, waarin Hij niet alleen de diagnose stelt, maar waarin Hij ons ook de weg wijst, hoe wij met Zijn Schepping dienen om te gaan. Wanneer wij ons willen bezinnen op onze opdracht in deze wereld, dan zullen we eerst de vraag moeten stellen: hoe hebben wij deze wereld te beoordelen? Wat was en is Gods bedoeling met Zijn Schepping? Wanneer we in de Bijbel, in het scheppingsverhaal lezen, dat God na elke scheppingsdag Zijn werk bekijkt, dan lees je telkens weer: "en zie het was goed". God schiep de wereld als Zijn Wereld, als een wereld met volstrekte harmonie. Van die harmonie vind je nu niet veel meer terug. Maar zo was het Gods bedoeling niet. In Jesaja 45:18 zegt de Here: "Want zo zegt de Here, die de aarde geformeerd en haar gemaakt heeft, Hij heeft haar gegrondvest; niet tot een baaierd heeft Hij haar geschapen, maar ter bewoning heeft Hij haar geformeerd".

Gods wereld

In heel de bijbel lezen we, dat God na de zondeval Zijn handen niet van deze wereld heeft afgetrokken. Hij laat nog Zijn eigendomsrechten gelden over deze aarde. Hij eist deze wereld voor Zich op. In Psalm 24 bezingt David het zó: "Des Heren is de aarde en haar volheid, de wereld en die daarop wonen". Dat deze wereld Gods wereld is, dat betekent, dat wij deze wereld niet mogen afschrijven, als God haar niet afschrijft, en dat wij deze aarde ook niet mogen beschouwen als onze wereld, waarmee wij kunnen doen en laten wat wij willen. Dat is pure diefstal; we eigenen ons dan Gods bezit toe. Juist Christenen zullen

sterk milieubewust dienen te zijn. In de Israëlitische wetgeving werd de gedachte heel duidelijk uitgewerkt dat het eigendom heilig is, omdat het Gods eigendom is. Ik noem in dit verband b.v. de instelling van de tienden en de roeping om al het eerstgeborene te lossen. Deze wetten bedoelden niet alleen te voorzien in het onderhoud van de priesters, maar de wetten wilden vooral duidelijk maken, dat alles wat de Israëliet bezat, ten diepste niet van hem was, maar eigendom van de Here, zijn God, waar hij met vreugde gebruik van mocht maken. Heel duidelijk spreekt de Here dit ook uit ten opzichte van het bezit van het land. In Leviticus 25:23 wordt met betrekking tot het land Kanaän uitgesproken, dat het van de Here is. Hij beslist aan wie het wordt toevertrouwd. Eigendom is geen recht, dat een mens van nature bezit, maar het is een door God verleend recht. Wat wij bezitten is ons toevertrouwd om het te beheren, in verantwoordelijkheid jegens de Here en de naaste. Dit wordt ook uitgewerkt in de wetten inzake het sabbathsjaar, het jubeljaar en het verbod om bij leningen rente te berekenen. Ook in de wetgeving over de oorlogsvoering vinden we duidelijk, dat de mens verantwoord met Zijn Schepping dient om te gaan; ik denk hierbij aan het gebod om de vruchtbomen te sparen. Nu wordt vaak gezegd, dat deze wetten in Israël niet hebben gewerkt en dat het een dode letter is geweest. Maar de schuld daarvan moet niet in de wetten worden gezocht, maar in het volk, dat niet wilde luisteren naar Gods regels. De profeten protesteerden fel tegen sociaal onrecht. En als oorzaak gaven zij steeds opnieuw aan dat het volk ontrouw was aan de God van het Verbond en dat zij Zijn geboden met voeten traden, De Bijbel roept ons op te geloven, dat deze wereld Gods wereld is. En wij hebben in deze wereld, Gods wereld, de opdracht om van Gods schepping te maken wat Hij Zich er van voorgesteld heeft: een bewoonbare wereld. En deze opdracht hebben wij te vervullen op onze plaats en met de inzet van onze door God gegeven mogelijkheden. In Gods opdracht mogen wij mee- en verderbouwen aan Zijn Schepping. Onze God heeft deze wereld niet afgeschreven. In Zijn Zoon Jezus Christus, heeft God getoond, hoe lief Hij deze wereld heeft en dat Hij deze wereld nog altijd beschouwt als Zijn wereld. En in deze wereld mag de mens nog steeds het Beeld van God vertonen. (slot volgt)

D.W.L. Milo, Nunspeet

Koninklijk geweten

Ik heb gezien:
knechten te paard
en koningen te voet, Prediker

Koning Boudewijn van België weigerde de nieuwe abortuswet te ondertekenen, waartoe zijn regering besloten had. Hij werd even geschorst als koning – men had toen zijn bekrachtiging niet meer nodig. Vervolgens werd de wet aanvaardgeacht en gepubliceerd. Dat was dat. Daarna werd de koning in zijn functie hersteld. Nu zijn twee standpunten mogelijk gebleken: dat van de grondwet onzer zuiderburen – en dat van een koninklijk geweten. De koning weigerde namelijk mee te werken aan de moord op honderdduizenden ongeboren mensjes. De koning (en in feite zijn volk) kozen daarmee voor het laatste standpunt – de regering en de staatsjuristen kozen voor het eerste.

Werkte de koning tegen?

De koning scheen correct te handelen: hij had tijdig zijn premier Martens per brief op de hoogte gesteld van zijn overwegende gewetensbezwaren. Daarmee bewees hij zijn volk en regering te respecteren – maar Gode meer te gehoorzamen dan mensen. De regering had kunnen zoeken naar een betere oplossing, indien voorhanden; ze had ook rekening kunnen houden met de gegronde bezwaren van haar staats-hoofd – die waarlijk niet met enige anti-abortus-partij mocht worden vereenzelvigd! Al had ze maar de zaak uitgesteld om met de tijd wijsheid te verkrijgen.

Niets daarvan. De koning werd tijdelijk doodverklaard en werd twee dagen later opnieuw tot koning uitgeroepen. Le roi est mort, vive le roi! De juridisch-denkenenden zeiden, met het Afrikaanse vers: Wat reg is moet bestaan, al sou die ganse wereld ook daaronder moet vergaan.

Bij het volk leeft geen enkel verwijt tegen Boudewijn. Vlamingen en Walen wensten hem gelijkelijk terug; mensen pro en contra abortus riepen hem om 't hardst terug. Bij de stemming tot herstel van Boudewijn's koningschap waren circa 200 kamerleden voor, niemand tegen en circa 90 onthoudingen. Die laatsten mogen we aanzien voor mensen, die zichzelf geen klap in 't gezicht wilden geven vanwege hun dwaasheid van eergisteren.

Koninklijk geweten?

Het is niet aan ons een oordeel over koning Boudewijn te geven. Maar ons interesseren wel de vragen: bestaat er een koninklijk geweten? En... mag dat functioneren?

Het antwoord op de eerste vraag is al gegeven: Boudewijn protesteerde, dus heeft een geweten. Maar mocht het? Of behoort een vorst blindelings te bekrachtigen en dus verantwoording te nemen voor wat zijn ministers eisen?

Dat laatste is niet te sterk gezegd. Volgens een grondwetspecialist mag de koning niet weigeren, wanneer regering en parlement hebben besloten. Zijn privé-geweten moet ondergeschikt blijven aan zijn functie of het landsbelang. Een andere professor zegt zelfs bestraffend: dat Boudewijn zich als een roomskatholiek vorst heeft onmaskerd, wat hij surrealistisch acht. Een europees-denkend minister gaat nog verder: hij ziet aanleiding het koningschap te beëindigen en een republiek uit te roepen. Terwijl de scherpste stem van een europees-denkende vrouw komt: *de koning weigerde het volk te dienen*. (Ai, dat zegt ene, die geschapen is om het leven te beschermen.)

Op straat echter spreekt het volk ten gunste van zijn koning: als de koning geen standpunt mag innemen in zo'n belangrijke kwestie, heeft het koningschap geen zin meer. En dat het koningschap gewenst is blijkt, niet alleen in de stemming van de volksvertegenwoordiging, maar ook bij het volk zelf: zeventig procent der Belgen wilde zijn koning direct terughebben, slechts 9% wenst een republiek. En velen zien in Boudewijn de enige, die het land bijelkaar kan houden.

Nog eens: mag de koning zijn geweten laten spreken? De grondwetspecialisten zeggen: neen. Het volk zegt: jazeke! De juristen zien een precedent en verplaatsen hun blik van nu naar de toekomst. Het volk is realistisch en gunt zijn koning zijn gelijk. Want waarom zou een koning achtergesteld moeten worden bij bezwaarde dienstplichtigen of bij bezwaarde verpleegsters? En wat moeten we aan met een rechtspraak 'in naam des konings'?

Wat zegt de grondwet?

Heel belangrijk is, dat de Belgische grondwet te hulp werd geroepen –

maar tegelijk in ernstige mate geschonden. Er was een noodsituatie en de ministers hebben zich, zittend te paard, met een paardesprong uit het moeras gewerkt. Ten koste van de grondwet. Vandaar dat algemeen de wens naar voren komt, de grondwet aan te passen bij dit geval en de koninklijke bekrachtiging overbodig te maken. Voorbeeld van nakaartende wetgeving.

De grondwet van België voorziet namelijk in twee gevallen: a) dat de koning niet in staat is te regeren en b) dat de koning dood zou zijn. In het eerste geval zouden een voogdij en een regentschap moeten worden ingesteld (art. 82), hetgeen niet gebeurd is. En pas wanneer de koning dood zou zijn mogen de ministers (art. 79) zijn macht overnemen. Maar de koning was niet dood en bij zijn volle verstand.

De grondwetspecialisten zitten hier dan ook terdege mee. Voor of tegen abortus, ze hebben de grondwet geschonden voor een noodoplossing. En achteraf moet recht gemaakt worden wat krom is.

Afnemend vorstengezag

Er is een tijd geweest dat absolute monarchen regeerden; niet de beste tijd, zoals Samuël al had voorspeld, uitzonderingen daargelaten. Via verlichte despoten kwam het tot een raadplegen van de edelen; later van de volksvertegenwoordiging. Maar die volksvertegenwoordiging kreeg steeds meer zeggenschap, ten koste van de koninklijke macht, werd een volksregering. Het lijkt er dan ook vaak op, dat een vorst regeert niet bij de gratie Gods maar bij de gratie van zijn ministers, resp. de volksvertegenwoordiging.

Dat zit ingebouwd in de huidige democratie; afgeleid van de woorden demos = volk, en cratein = regeren. In dit geval zegt een minister: „de koning had zijn ministers behoren te volgen”. Ziet u de knechten te paard? Ziet u de koning te voet? Want minister betekent nog altijd dienaar, knecht. Een bijkomende vraag is: welke waarde heeft een koninklijke bekrachtiging nog, wanneer die kan worden afgeëist?

Erfelijk presidentschap

Al wel 30 jaar geleden sprak G. Puchinger over een erfelijk presidentschap. Een eufemistische term voor

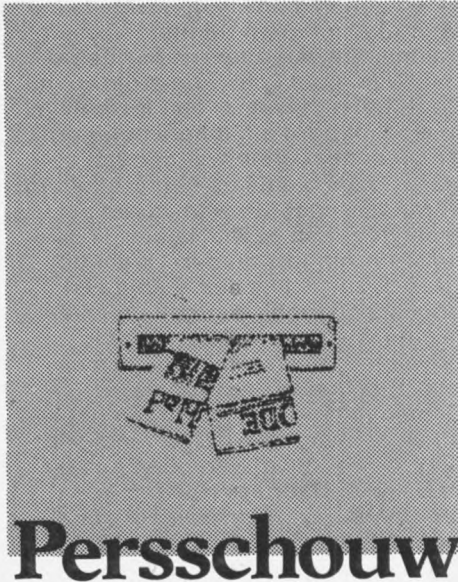

een koning, wiens gezag is uitgehold tot een klucht. Want slechts weinig presidenten zijn in staat, met hulp van hun regeringspartij, een koninklijk beleid te voeren. De meeste schijnen meer zorg te hebben voor hun herverkiezing dan voor 's lands welzijn. In Zweden is het zo ver dat de koning slechts een ceremoniële functie heeft en dat is heel wat minder dan een president of eerste minister.

Voor Nederland liggen de zaken nog even anders. In art. 35 van onze grondwet staat dat niet de minister-raad (als in België) de koninklijke verantwoordelijkheid in noodgeval-len overneemt – maar de verenigde kamers. Terwijl het koninklijk gezag alsdan afzonderlijk wordt uitgeoefend door de Raad van State.

Ten slotte

We moeten nooit de misdaden vergeten uit de Tweede Wereldoorlog, die gepleegd werden onder de machtsleus 'Befehl ist Befehl!'. Daar zou het juristenstandpunt dicht bij komen, wanneer de koning zijn geweten niet mag doen spreken in een zaak, waarmee honderdduizenden mensenlevens gemoeid zijn. Het wil ons voorkomen dat het onmenselijk is, een regerend vorst monddood te maken en ondergeschikt aan een regeringsmeerderheid, die hij „niet in het kwade wenst te volgen”. Men spreekt nu van een geschokt koningschap. We vrezen dat de democratie zelf wankelt, die toegeeft aan onwettige pressiegroepen en stakingen. En hierin zien we de toenemende macht van de komende Mens der Wetteloosheid, die we aangekondigd weten. Al deze dingen moeten geschieden. Maar wie gelooft in Hem, die wereld en wetteloosheid in principe overwonnen heeft, die heft zijn hoofd op en kijkt uit. Met blijde moed. Het vreedrijk is komende!

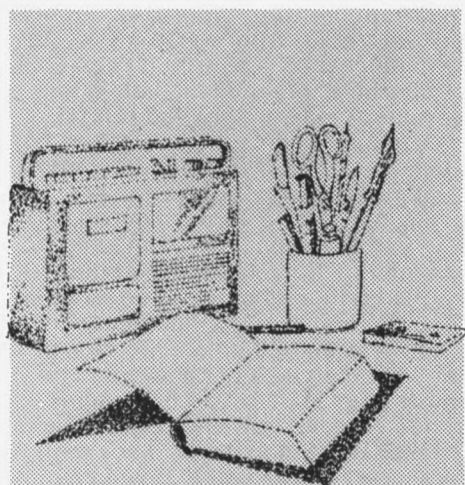

O. Mooiweer, Enschede

Iets over K. Schilder (II)

Naar aanleiding van het artikel van Niek Scheps, dat we uit KERK overnamen in het vorige nummer van OPBOUW, wil ik opmerken, dat het ons in het bloed zit in getalsmatige verhoudingen te denken als het gaat om politieke en kerkelijke zaken. „De meerderheid beslist”, is een belangrijk gegeven. Het valt niet te ontkennen, dat een dergelijk gegeven in allerlei vergaderingen wanneer er besluiten moeten worden genomen gezag heeft. Maar wanneer men zo door de macht van de meerderheid wordt gebiologeerd, dat men er zonder meer voor kapitu-leert, komt de werkelijke zaak waarom het gaat niet meer aan de orde. Schilder had veel meer aanhangers dan de 'synodalen' dachten, al bleven er toen puntje bij paaltje kwam en er gekozen moest worden velen achter. Mensen, die in de periode van het conflict vooroplepen als bezwaarden, gingen toch niet met Schilder in zee. Eigenlijk zeg ik het zo toch niet goed. Men heeft altijd van bepaalde zijde beweerd, dat die hele Vrijmaking een Schilderzaakje was. Ik hoor nog iemand tegen mijn vader zeggen na een voorlichtingsvergadering in 1945 in de Lutherse Kerk te Utrecht waar K. Schilder en R.H. Bremmer spraken: „Schilder bouwt een kerkje langs jouw rug.” Ik weet ook nog hoe het mij pijn deed, omdat ik als jongeman van 17 jaar na Schilder ettelijke malen te hebben gehoord, door zijn eerlijkheid, ja, mede door zijn eerlijkheid in zijn spreken en optreden was geboeid. Hij had het er dan maar voor over om met een minderheid achter te blijven, verguisd en gediskrimineerd te worden. Want het ging hem niet om eigen persoons- tje, maar om de Persoon van Christus en de beloften Gods. Het ging hem niet om een legio ware woorden,

maar om het ware Woord, het Woord der waarheid. Wanneer je merkt, dat je in een kerkelijke strijd bij een minderheid terechtkomt, kan je dat verbitterd maken, terwijl de HERE daarin juist je geloof op de proef stelt. Je tast naar de bedoeling van God met je leven. Een kerkelijke breuk bepaalt de verdere ontwikkeling van iemands leven. Dat heeft te maken met het feit, dat elk kerkelijk konflikt religieus bepaald en geladen is. Er komen krachten los, die men niet voorzien had en die niet te meten zijn. Men leze in dit verband met name pag. 312-367 van het fascinerende boek van Dr. G.C. Berkouwer: Zoeken en vinden. Deze bladzijden heeft Berkouwer vooral gewijd aan het konflikt van 1944. Als het u vergaat zoals mij doe je allerlei ontdekkingen wanneer je je verdiept in geschriften van K. Schilder, voor het eerst of opnieuw. Er verscheen destijds een brochure onder de titel: Uw oecumenische taak. Het is de weergave van de rede, die K.S. gehouden heeft op de Bondsdag v.d. Bond van Geref. Meisjesverenigingen, Pinkstermaandag 1951. Hij heeft in die rede zijn visie geformuleerd op de macht van het getal in de kerk en in dat kader het volgende gezegd: „Toen God de moederbelofte schonk, was dat het eerste 'oecumenische herstel'. Toen Kaïn zijn broeder doodde, in de eerste kerkvervolg-ing, was dat de eerste stoot tot een oecumenische contra-organisatie, de primordiale seclarische daad, de principieele afbuiging van de oecumenische paden. Kaïn was de eerste sectariër, en juist als sectemensch vereenigde hij op den duur de meeste stemmen op zich, en het grootste aantal volgelingen. Toen dacht die groote dwaas, dat hij oecumenisch was gezind, en oecumenisch werkte; want hij was zóó dom, als de zonde een mensch maar dom kan máken: hij dacht, dat je, om oecumenisch te kunnen werken, het grootste getal achter je moest hebben. Maar Góð zei: welneen, oecumenisch bezig zijn in het oecumenisch apostolaat, dat beteekent: de zendingstaak vervullen. De zendingstaak, die je met het op één bepaald wereldplekje ontvangen Woord van God doet uitgaan naar heel de wereld; en dan te zeggen: ik heb nu aan u overgegeven wat ik van den Heere ontvangen heb.” (a.w. pag. 2/3.) Op een dergelijke manier omschreef K. Schilder, die wars was van elke vorm van sektarisme, wat ware oekumene inhoudelijk betekent en riep hij ons met de meeste klem op onze roeping te vervullen in de strikte binding aan Gods heilig Woord en met handhaving van de belijdenis van de christelijke kerk. Een volgende keer D.V. nog meer over K. Schilder!

Jeugdrubriek

R.R. Ganzevoort

Alcohol en geloof, kun je dat maken?

We maken ons zelf niets wijs. Nederlands Gereformeerde jongeren drinken evenveel als andere jongeren, en dus zijn er ook onder ons mensen met een drankprobleem. Jij? Wanneer is er sprake van een probleem? Waar liggen de grenzen van de Bijbel? Is drank een groot goed of een gevaarlijke drug?

Wat zegt de Bijbel?

Wie in een concordantie gaat zoeken bij de woorden drank en wijn zal ontdekken dat er eigenlijk heel voorzichtig over gesproken wordt. Aan de ene kant is het iets dat bij het goede leven hoort, aan de andere kant kan het makkelijk uit de hand lopen. Dat zie je bijvoorbeeld in Genesis 9, direct na de zondvloed. De HEERE belooft dat er nooit meer zo'n oordeel zal komen, en als teken van het nieuwe leven wordt de regenboog zichtbaar. Een soort herschepping. Noach wordt boer en plant een wijngaard. Hij probeert iets van het paradijs te herstellen. Als hij na het werk geniet van de overdaad aan wijn wordt hij dronken, raakt de controle over zichzelf kwijt en eindigt naakt in zijn tent. Cham maakt hem belachelijk, en zo worden de relaties verstoord. Misschien dat dat tegenwoordig iets andere vormen aanneemt, maar het is zeker herkenbaar. Onder invloed van alcohol wordt de zelfbeheersing verloren, de waardigheid prijsgegeven en het sociale leven verstoord. Gezinnen gaan er aan kapot, en de maatschappij heeft er ernstig van te lijden.

Op verschillende plaatsen komen we ook tegen dat mensen met een speciale roeping (priesters, nazireeërs) helemaal geen wijn of sterke drank mogen drinken. Zolang ze zijn toegewijd aan de HEERE en onder in-

vloed zijn van de Heilige Geest is er voor alcohol geen ruimte.

Toch is het niet alleen maar negatief. Wijn speelt ook een grote rol in de Bijbel bij feesten, en feesten zijn in Gods Woord altijd heel belangrijk. Zo vindt het eerste wonder van de Here Jezus plaats op een bruiloft. Hij verandert water in wijn, zodat het feest door kan gaan. Natuurlijk gaat het daar om iets diepers, want de Here Jezus wil laten zien dat zijn boodschap meer vreugde en leven brengt dan de wet. Maar toch is het opvallend dat daarbij de wijn symbool mag staan.

Samenvattend kun je zeggen dat wat bij de schepping goed en mooi was door de zondeval gebroken en gevaarlijk is. Daaruit volgt dus geen algemeen verbod, maar wel een waarschuwing. Dat wat mooi en goed was kan een macht worden in je leven. Het begint heel leuk en positief, maar het kan uitgroeien tot een levensgevaarlijke macht onder wiens invloed je staat. Dan word je tot slaaf.

Misschien zo erg dat je er niet meer buiten kunt; misschien alleen maar zo dat je even niet meer weet wat je doet. Ook al noem je het alleen maar aangeschoten, je bent op dat moment onder invloed van een vreemde macht. Slaaf. Dan is de blijdschap er af en wordt het platvloerse lol. Dan is het leven dat Jezus Christus geeft er uit en probeer je een vervanging te vinden in een glas.

De echte wijn, de geestelijke vreugdewijn van de Heiland wordt dan vervangen door de drank van deze vleselijke wereld.

Mij kan niets gebeuren...

Iedereen weet wat de gevolgen kunnen zijn van alcoholgebruik, vooral in het verkeer. Allemaal zeggen we dat het ons niet kan gebeuren, want wij weten wat we doen. Toch is het niet ongebruikelijk dat gelovige mensen op een avond van de kerk een glaasje of wat drinken en vervolgens in de auto stappen. Jongelui die serieus nadenken over het geloof, belijdenis doen, en evengoed doorgaan met een leven dat op gezette tijden door bier of iets dergelijks wordt bepaald. Soms durven ze het zelfs hardop te zeggen dat het normaal is om af en toe flink aangeschoten of straaldronken te zijn. Zouden ze dat niet leren van hun ouders en andere gemeenteleden, die eigenlijk steeds laten zien dat drinken erbij hoort in deze wereld? Leve het voorbeeld! Even maar niet denken aan 500 ziekenhuisopnamen en 35 doden per week als gevolg van alcohol. Even vergeten dat het elke week ongeveer een miljoen gulden kost. Even vergeten dat ons lichaam een tempel is van de Heilige Geest. Moeten we dan als christenen allemaal maar geheelonthouders worden? Daar valt wat voor te zeggen.

Een macht die zoveel kwaad doet zou om te beginnen in de gemeente moeten worden uitgebannen. Bovendien zouden we daardoor een veilige haven kunnen zijn voor de talloze mensen in deze wereld die moeite doen van hun verslaving los te komen. Misschien zou het een getuigenis zijn als we met elkaar de alcohol (en andere drugs) zouden afzweren.

Misschien vraagt de Here God ook wel van jou dat je zo'n radicale keus maakt en besluit je toe te wijden aan Hem.

Toch mogen we daar geen algemeen verbod van maken, simpelweg omdat de Bijbel dat niet doet. We zullen elkaar niet meer regels opleggen dan de HEERE ons oplegt. Juist de Bijbel is zo evenwichtig. Enerzijds de vreugde en de waardering, anderzijds de waarschuwing. Het evangelie geeft geen saaie regels, maar blijdschap en plezier in het leven. Bij Jezus kun je pas echt feest vieren.

Wees vrij, blijf vrij

Prediker heeft heel wat afgeprobeerd om gelukkig te worden. Ook de alcohol. Hij kwam zoals zovelen tot de conclusie dat dat niet werkt. Als je probeert je problemen te verdrinken blijkt dat ze kunnen zwemmen.

Alcoholgebruik geeft je alleen maar een probleem erbij. Maar Prediker zegt ook: Drink wijn met een vrolijk hart, want zo heeft God het gewild. Niet wijn drinken om vrolijk te worden, want dat werkt niet. Maar als er feest is en je geniet van het leven dat God je geeft, dan mag daar ook een glaasje bij. Wie probeert het goede leven te vinden buiten God om, zoals Noach het paradijs wilde herstellen, die komt bedrogen uit. Zonder God zijn we onze grenzen, onze banden kwijt. Dan wordt het zoals Paulus zegt losbandigheid. Bedrink je niet aan wijn waarin bandeloosheid is, maar word vervuld door de Heilige Geest. Leef niet onder invloed van bier of wijn, maar onder invloed van Gods Geest. Dan zal de Heilige Geest jou de wegen wijzen. Het betekent in elk geval geen dronkenschap of misbruik, want dat staat al in de Bijbel. Misschien betekent het verder geheelonthouding omdat dat voor jezelf of voor anderen goed is. Misschien betekent dat voorzichtig en met mate drinken als een voorbeeld van hoe het ook kan. Dat is de christelijke vrijheid. Paulus zegt het zo: je bent geroepen om vrij te zijn. Misbruik die vrijheid niet om je eigen zin te doen, maar dien elkaar door de liefde. Laat je niet weer een slaavenjuk opleggen. Want alles is wel geoorloofd, maar niet alles is nuttig. Alles is wel geoorloofd, maar niet alles bouwt op. Alles is wel geoorloofd, maar we zullen ons door niets laten knechten.

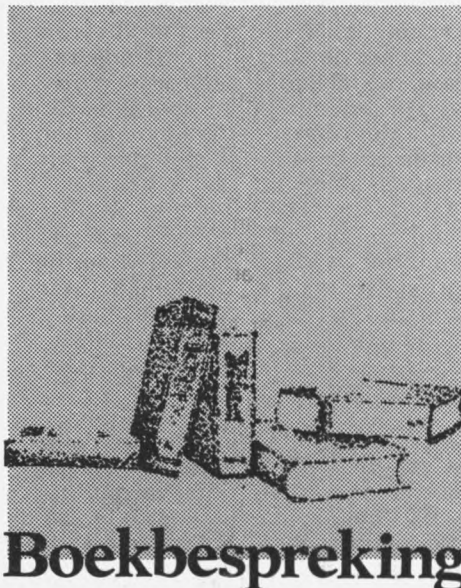

Jeannette Westerkamp-Stegemann

Post uit Rwanda

Guaves

We hebben een grote tuin met bloemen erin. Een sinaasappelboom waar nu een heleboel kleine groene sinaasappeltjes in zitten, die we eten als ze geel worden. We hebben ook bananebomen. Daar groeit één keer een grote tros bananen in, dan gaat hij dood. Er groeit altijd weer een kleintje naast. Er zijn verscheidene avocadobomen. Eén van die bomen zit nu vol vruchten. 'Plof' hoor je elke keer. Dan is er weer een dikke avocado uit de hoge boom gevallen. We eten ze zo, met een beetje zout, of in een slaatje met tomaat en ui. Lekker! Voor het huis staan een paar guavebomen. Je kunt ze goed zien vanaf de straat. Weten jullie wat een guave is? Dat wisten wij ook niet voor we hier kwamen. Het is een ronde vrucht, ongeveer zo groot als een ei als hij rijp is. Hij zit helemaal vol met kleine harde pitjes. Net als sinaasappels zijn guaves groen voor ze rijp zijn en worden langzaam geel. Jonathan, Matthijs en Gersom vinden guaves heerlijk, ook als ze niet rijp zijn. Maar niet alleen zij. Heel vaak komen er kinderen voor ons tuinhek. „Mogen we guaves?” vragen ze. „Vooruit,” zeg ik, „klim maar in de boom”. Dat kunnen ze goed! Ik sta erbij en roep maar steeds: „Pas op, val niet hoor”, want de takken zijn niet erg sterk. Het regent guaves, want ze gooien alles naar beneden en rapen ze later bij elkaar. Daar komt Gersom aan. „Niet alles!” roept hij boos. „Ze mogen niet al onze guaves mamma, ik vind ze ook lekker”. „Gersom... er groeien zo weer nieuwe en jij krijgt nog zoveel ander eten. Die jongetjes die op de koeien passen eten de hele dag niks, alleen deze guaves. Begrijp je dat?” Gersom kijkt toch wel een beetje sneu.

K. Muller, Heerenveen

Informatieboekje 1990

Onlangs verscheen bij uitgeverij Buijten en Schipperheijn te Amsterdam het nieuwe informatieboekje voor de Nederlands Gereformeerde kerken. Ook dit keer was de redactie van dit boekje in handen van ds. K.H. de Groot uit Bunschoten-Spakenburg. Evenals voorgaande jaren hebben uitgeverij en redakteur zorg gedragen voor een keurig verzorgde uitgave, waarmee menigeen in en rondom onze kerken goed uit de voeten kan. De belangrijkste gegevens betreffende de plaatselijke kerken en ons landelijk verband zijn er in te vinden. Natuurlijk blijft er altijd iets te wensen over: zo mis ik nog steeds een lijst van predikants-weduwen uit onze kerken. Daarom herhaal ik een eerder gedaan voorstel om hen een plaatsje te gunnen in het informatieboekje; zij leefden veelal in de schaduw van het ambt van hun mannen, laten we hen na het overlijden van hun mannen niet in de vergetelheid laten terechtkomen!

Het statistisch overzicht

De meeste belangstelling bij een boekje als dit gaat natuurlijk uit naar het statistisch en redactioneel overzicht. Uit de statistiek haal ik dat het totaal zielental van onze kerken met 64 is afgenomen en dat het totaal aantal belijdende leden met nagenoeg hetzelfde aantal is toegenomen. Verder zie ik dat regio Kampen nog steeds de grootste regio en Zuid-Nederland nog steeds de kleinste regio is; de eerste telt 5400 en laatste 997 zielen: een wel erg groot verschil!

In de derde plaats noem ik hier het gegeven dat blijkens het overzicht op de bladzijden 148-149 het kerkelijk grensverkeer wat onze kerken betreft nogal duidelijk in ons nadeel uitvalt: 518 vertrokken naar andere kerken, terwijl er maar 383 overkwamen uit andere kerken. En dat verschil is blijkens het overzicht op blz. 150 groter dan de voorgaande jaren. Wat uit dit overzicht ook blijkt is dat dit grensverkeer met name de Geref. Kerken in Nederland geldt: 150 leden kwamen uit en 147 leden vertrokken naar deze kerken. En dat valt dan in versterkte mate op bij de ingekomen (ouderé) belijdende leden én bij de vertrokken (jongere) doopleden: van de ingekomen belijdende leden kwamen 103 van de 228 uit de Geref. Kerken, en van de vertrokken doopleden gingen 60 van de 190 naar deze kerken. Vergelijken met de andere kerken zijn dat opvallende cijfers in deze staatjes. Een veront-rustend teken!

Overigens: het kopje boven de onderste twee staatjes op de bladzijden 148/149 is niet juist; het gaat daar niet om leden die zijn ingekomen uit, maar vertrokken naar andere kerken.

Het jaaroverzicht

Het jaaroverzicht van ds. de Groot geeft een goed beeld van onze kerken. Ons kerkelijk leven wordt geschetst tegen de achtergrond van de ontwikkelingen in de wereld rondom ons; zowel de ontwikkelingen in het binnenland als die in het buitenland krijgen aandacht. En met recht! Hier en daar geeft de redakteur zijn eigen bescheiden mening en nodigt daardoor uit tot een reactie. In ieder geval riepen sommige opmerkingen bij mij wel vragen op.

De tweede kerkdienst

Zo heb ik o.a. vragen bij hetgeen de Groot op blz. 153 schrijft over de tweede kerkdienst. Tegen de achtergrond van het besluit van de synode van de Geref. Kerken om de tweede kerkdienst niet meer verplicht te stellen, zegt de Groot dat de tweede kerkdienst niet vervangen kan worden door welke activiteit dan ook. Pogingen in die richting worden nogal radikaal afgewezen: "Door dit alles krijgen gemeente en ambt een heel andere plaats en functie, maar niet volgens de doorgaande lijn van de Schrift". Ik vraag mij af of hier hetgeen in de geschiedenis is gegroeid niet voor heilig verklaard wordt? Ik denk in dit verband bv. aan het slot Ef. 4:1-16. De apostel Paulus eindigt dat gedeelte met de opmerking dat de gemeente zichzelf heeft op te bouwen in de liefde; daar is het ambt opvallend genoeg uit het ge-

zichtsveld verdwenen! In ieder geval ben ik in deze zaak minder zeker dan de Groot.

Beroepingswerk

Over het beroepingswerk maakt de Groot een behartigenswaardige opmerking. Hij hoopt dat het tegenwoordig voorkomende verschijnsel van een vroegtijdig contact tussen vakante gemeenten en kandidaten voor hun beroepbaarstelling spoedig zal verdwijnen. Aldus wordt het (informele) roepen en (officiële) beroepen te zeer van elkaar gescheiden. Ik stem hier graag mee in. Maar, zo vraag ik me tegelijkertijd af, wat is er nu mooier dan een roeping zonder om een beroep gevraagd te hebben middels de aanvraag van een kerkelijk examen om beroepbaar gesteld te mogen worden? Mij dunkt: de kritiek moet zich niet richten op een eventueel vroegtijdig contact, maar vooral op de mogelijke uitholling van de kerkelijke examens door daadwerkelijk alvast een voorschot te nemen op de goede afloop van deze examens, bv. door al te verhuizen naar een vakante gemeente voordat men beroepbaar is gesteld of tot het ambt van predikant is toegelaten!

Gereformeerde kerken

Tenslotte valt het mij op dat de Groot in zijn jaaroverzicht wel aandacht besteedt aan het besluit van de synode van de Geref. Kerken om de tweede kerkdienst niet meer te verplichten maar geen enkel woord wijdt aan de uitspraak van de Geref. Synode van Almere met betrekking tot de Vrijmaking. Wat men ook van deze uitspraak vindt: zij had toch zeker niet ongenoemd mogen blijven. Het is toch waarlijk niet niets als kerken middels hun Generale Synode schuld belijden ten aanzien van hetgeen in de jaren van de Vrijmaking van synodewege is besloten en gedaan! Mij dunkt: onze kerken mogen een dergelijke belijdenis niet voor kennisgeving aannemen, laat staan: ongenoemd laten!

Voortgaand gesprek

Ik besluit met een gedeelte uit het slot van het jaaroverzicht te citeren. De Groot spreekt aan het einde van zijn overzicht over de onderlinge verschillen, die o.a. blijken doordat sommige gemeente vrouwelijke ambtsdragers toelaten. Hij zegt dan: "We mogen elkaar niet loslaten. Wel mogen we verwachten, dat gemeenten en gemeentelieden zich openstellen voor het voortgaande gesprek. Dan zal duidelijk worden, waarom men dit wil en of daarvoor goede gronden zijn aan te voeren. Het wordt anders, wanneer men duide-

lijk afdwaalt van Gods Woord of van de belijdenis. Het is echter de vraag, of dit het geval is in genoemde zaken, ook al kun je daar ernstig bezwaar tegen hebben. Vooral de Gereformeerden moeten het vaak nog leren om broederlijk met elkaar om te gaan en elkaar vast te houden. Aan de andere kant mogen we elkaar niet de onbepaalde ruimte geven. Het gevolg is dan verwijdering, groepsvorming en dergelijke. Daar zijn de Gereformeerden ook niet altijd aan ontkomen. Het luistert hier nauw!" Goede en behartigenswaardige woorden.

Zoals gezegd: het informatieboekje is verschenen bij Buijten en Schipperheijn te Amsterdam; verder: het telt 216 bladzijden en kost f. 14,25. Moge het zijn weg vinden in en rondom onze kerken.

J. Meulink

Gedenkt uw voorgangers

Joh. de Haas.
Uitg. Vijlbrief, Haarlem

Najaar 1989 verschenen de delen 4 en 5 van de serie 'Gedenkt uw voorgangers'. De eerste drie delen kwamen in 1984 uit. Daarmee is deze serie compleet. Dit werk bevat biografische bijzonderheden van alle predikanten, die gediend hebben in de kerken in Nederland en Duitsland, voortgekomen uit de Afscheiding van 1834.

Bij de samenstelling is getracht zoveel mogelijk mensen te laten spreken, die degenen, wier biografieën gegeven worden, persoonlijk hebben gekend. De heer J. de Haas heeft er tientallen jaren aan gewerkt om alles te verzamelen en te ordenen.

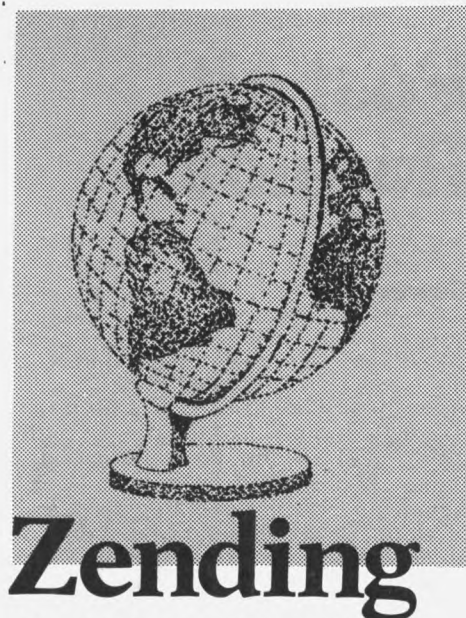
De eerste drie delen betreffen de tijd van 1834-1945. De laatste delen de jaren 1945 tot 1986.

Voor zover ik kan nagaan is het met grote nauwkeurigheid geschied. Over mijn grootvader ds. J. Meulink las ik zelfs gegevens die mij niet bekend waren.

Met deze serie is het gemakkelijk om iets te weten te komen over de levensloop van de predikanten van de Gereformeerde Gezindte (buiten de Ned. Herv. Kerk).

Deze boeken zijn ook een goede bron voor de kerkgeschiedenis uit deze tijd.

De delen 4 en 5 tellen resp. 360 en 420 blz. De prijs bedraagt f. 34,50. Hartelijk aanbevolen aan de belangstellende lezers.

P.J. van Kampen, Eck en Wiel

Nieuwe ontwikkelingen

niet meer blank, een

Een jaar of drie werd er in Rome een bisschoppenconferentie gehouden die om diverse redenen de aandacht trok. Het meest opmerkelijke eraan was de samenstelling van de aanwezigen. Voor het eerst wellicht sinds de dagen van de Vroege Kerk was de meerderheid niet van een blanke huidskleur.

Een duidelijke indicatie dat de Christelijke Kerk zich – getalsmatig – steeds meer in de landen van de zgn. 'Derde Wereld' gaat bevinden. (Op zich is die term 'de Derde Wereld' een uiting van ongefundeerde arrogantie van degenen in de Eerste en Tweede Wereld, maar dat terzijde.)

Dat diezelfde tendens in Protestantse kring te bespeuren is zal niemand verbazen. De aanwezigen op de grote 'Lausanne conferentie' in Manila, afgelopen zomer, waren ook voor een aanzienlijk deel afkomstig uit Afrika en (Oost) Azië. Het lijkt m.i. geen twijfel dat we daarmee met een zeer belangwekkend verschijnsel te doen hebben, dat onze aandacht in het Westen lang niet genoeg heeft getrokken. Wij die in ons stukje Europa steeds meer ervan overtuigd raken dat haast niemand nog het Evangelie wil horen moeten weten dat er (statistisch gezien) 36.000 mensen per dag de Christelijke Kerk wereldwijd binnenkomen! En dan hebben we het bijna uitsluitend over de bovengenoemde gebieden. (Waar overigens ook deze aantallen mensen de groei van de wereldbevolking niet bijhoudt... Het gevolg: de Christelijke Kerk wordt getalsmatig steeds sterker, maar tegelijkertijd neemt procentueel het aantal Christenen in de wereld af...

niet meer blank, twee

De grote hoeveelheid studiemateriaal die 'Lausanne in Manila' heeft opgeleverd geeft ook een andere 'trend' goed aan, die ik in dit artikel kort wil schetsen.

En dat is het feit dat er ook steeds meer zendingswerkers een andere dan een blanke huidskleur hebben. Een groot aantal voormalige zendingsgebieden kent nu sinds een aantal decennia een onafhankelijke, nationale kerk. (vermoedelijk – helaas – vaak een groter verscheidenheid aan geloofsgemeenschappen dan wij hier kennen; dat alles het gevolg van de vele kerken en groepen die alle 'hun eigen stekje' hebben gebouwd, overzees.) Op het moment wordt, zo schat men, 30% van alle zendingswerk in de wereld gedaan door zendingen uit Korea, India, Burma, Nigeria, Argentinië, etc.

een overzicht

In het meer dan overvloedig van statistieken, grafieken en algemene overzichten voorziene boek 'From Every People' door de Amerikaanse deskundige Larry Pate treffen we hierover de nodige gegevens. Ik citeer: „Er zijn bijna 36.000 zendingswerkers uit niet-westerse landen, die zich richten op tenminste 2425 'people groups' in tenminste 118 landen van de wereld.” (p.12) (Die hier genoemde 'people groups' zijn bepaalde segmenten van de bevolking in een bepaald land: in ons land zouden dat b.v. Kaapverdianen kunnen zijn, waarvan er een aantal duizenden in Nederland woont, of Molukkers, of zigeuners. Dan zou je er drie hebben waarvan dan moet worden bekeken, of mensen uit zulke groeperingen binnen onze landsgrenzen inderdaad wel ergens (in hun eigen taal, bij voorkeur) het Evangelie kunnen horen.)

Bovengenoemde 36.000 zendingswerkers maken nu zo'n 30% van het geheel van arbeiders uit dat uitgegaan is om mensen het Evangelie te vertellen. Waar, tot voor kort, alleen maar zendingswerk door anderen (veelal westerlingen) werd verricht is dus nu een zendingbeweging naar buiten ontstaan! En dat is feitelijk zeer opwindend nieuws, waarvan we – tenzij ik me vergis – ons nageenot niet bewust zijn!

nog wat cijfers

Nog wat gegevens, die ik uit Pate's boek overneem. „In 1900 kwam slechts 10% van de 'evangelikalen' uit niet-westerse landen. In 1985 was dat 66% van alle evangelikalen... Het evangelikale christendom (exclusus voor dit lelijke woord, dat ongeveer 'orthodox-evangelisch' betekent, in onze Nederlandse situatie,

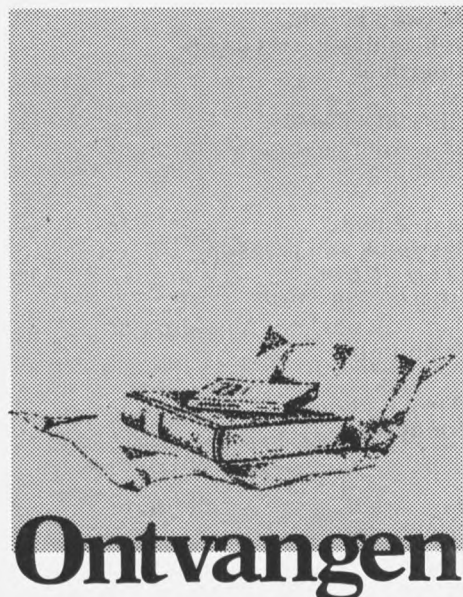
pjvk) is in de periode 1975-1985 in de westerse landen met gemiddeld 1,3% per jaar gegroeid, maar in de 'Twee-Derde Wereld' (exclusief China) is dat een percentage van 6,7% per jaar.

Het lijdt weinig twijfel dat een groot deel van de groei van de Christenheid in de toekomst het gevolg zal zijn van het werk dat evangelikalen uit de Twee-Derde Wereld verrichten.” (16)

Dan lees ik – tot mijn verbazing – dat de 'Burma Baptist Convention' (de grootste van deze genootschappen uit de Derde Wereld) in 1980 887 zendingswerkers 'in het veld had'. In 1988 waren dat er 1440! De tweede op de lijst, de 'Diocesan Missionary Association', een Anglicaanse organisatie, uitgaande van de Kerk van Kenia (Afrika dus) momenteel 1283 werkers telt. Dan volgt er een kerk in Zimbabwe, met 1275, een uit Nigeria, met 729. Van de volgende zes op de lijst zijn er vijf! uit India... Met in totaal zo'n kleine 2500 mensen. Terwijl er nog bij vermeld wordt dat sinds 1980 een kleine 50 nieuwe zendingsorganisaties is opgericht! Ruim de helft van alle Aziatische zendingen komt uit dat, ontegenzeggelijk, grote Subcontinent.

Uiteraard

Uiteraard zal een scepticus zeggen dat hij/zij een aantal aspecten eens wat preciezer uitgewerkt wil zien. Dat is wellicht niet geheel overbodig. (Zoals de Britse schrijver Shaw al eens zei: „you've got lies, damn lies, and statistics!” in opklimmende volgorde van onbetrouwbaarheid...) Zelf weet ik met al die cijfers niet altijd even goed raad, al (b)lijken deze uiterst goed gedocumenteerd en worden ze ondersteund door gezaghebbende instanties. Toch, dat er grote aantallen mensen in Azie en Afrika – en ook in Latijns-Amerika, overigens – in de verkondiging van het Evangelie werkzaam zijn is onmogelijk te loochenen. En dat is reden tot grote vreugde. Laten we het daarover in elk geval volmaakt eens zijn.

Johan van der Hoeven, Inademen.

Oefeningen in Schriftlezen.
96 blz., f 17,50.
ISBN 90 259 44191
Uitg. Ten Have, Baarn

Nicholas Wolterstorff, Klaagzang van een zoon.

118 blz., f 17,50
ISBN 90 259 44329
Uitg. Ten Have, Baarn

M.R. van den Berg, Jesaja 1-12;

Oordeel en bevrijding.
114 blz., f 15,90
ISBN 90 6064 701 7
Uitg. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam

M.R. van den Berg, Jesaja 13-35;

Boven alle machten uit.
168 blz., f 19,90
ISBN 90 6064 702 5
Uitg. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam

Dr. D. Martyn Lloyd-Jons, De Bergrede pastoraal uitgelegd (1);

Mattheus 5 vers 1-48.
320 blz., f 39,-
ISBN 90 5030 144 4
Uitg. J.J. Groen en Zoon, Leiden
gebonden uitgave: f 49,-

J.A. van Delden, Geloven is liefhebben.

Zicht op de bijbel, nummer 38
140 blz., f 18,50
ISBN 90 6064 712 2
Uitg. Buijten en Schippersheijn, Amsterdam

J.H. Veefkind, Jezus in Jeruzalem;

Over Lucas 1-2 en 19-24.
Zicht op de bijbel, nummer 37
132 blz., f 16,90
ISBN 90 6064 712 2
Uitg. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam

De twee zonen.

Gelijkenissen van Jezus.

Kleurboek

f 1,95

ISBN 9033824485

Uitg. Ark boeken, Amsterdam/
Driebergen

Jaap Zijlstra,

Het geluk van je leven.

29 blz., f 6,95

ISBN 90 338 118 71

Uitg. Ark boeken, Amsterdam/
Driebergen

Marijke Bleij,

Vriendjes.

f 2,95

ISBN 90 338 246 47

Uitg. Ark boeken, Amsterdam/
Driebergen

Drs. R.M.M. Berns, (red.)

Om het beheer van de schepping.

Publicatie nr. 8

116 blz.

ISBN 90 72016 09 2

Uitg. Uitgave van de Marnix van St.
Aldegonde Stichting, Postbus 302,
Nunspeet

Dr. C. Graafland,

Gereformeerden op zoek naar God.

Godsverduistering in het licht van de
gereformeerde spiritualiteit

223 blz., f 29,50

ISBN 90 6140 192 5

Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen

Dr. C.A. van de Sluijs,

Spurgeon als prediker.

85 blz. f 16,90

ISBN 90 6140 197 6

Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen

Ds. K.H. de Groot (red.),

**Informatieboekje voor de Ned. Ge-
ref. Kerken 1990.**

216 blz., f 14,25

ISBN 90 6064 723 8

Uitg. Buijten en Schipperheijn, Am-
sterdam

Dr. J. Broekhuis,

Christus – Een weg of de weg?

42 blz., f 8,50

ISBN 90 72462 05 x

Uitg. Willem de Zwijgerstichting,
Postbus 10049, 7300 AP Apeldoorn

Henk Fonteyn, Freek van der Veen

en Joke Verweerd,

Er lopen scheuren door het leven.

Bezetting en bevrijding in herinne-
ring.

Dichtbundel met foto's

78 blz., f 14,90

ISBN 90 71864 13 8

Uitg. Merweboek, Sliedrecht

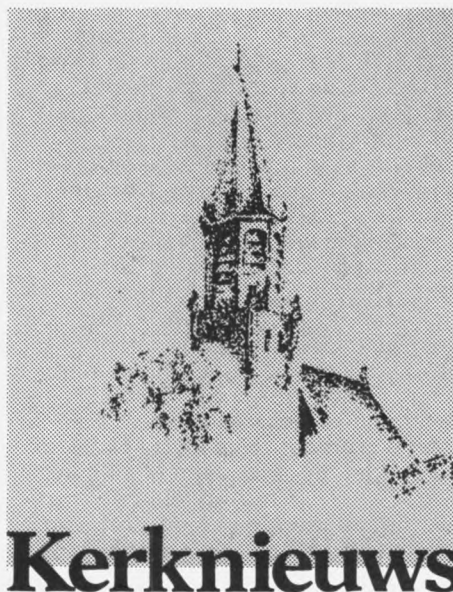
Elke dag met God.

Dagboek, deel geel, voor kinderen
vanaf 8 jaar.

384 blz., f 18,50

ISBN 90 323 0602 2

Uitg. Internationale Bijbelbond, Post-
bus 352, 4100 AJ Culemborg.

Kerknieuws

Zending op Soemba

Verantwoording ontvangsten 29/3-1990

*Giro 1687238 t.n.v. penningm. Zen-
ding op Soemba te Hazerswoude*

Het vorige jaar is voor de kas "Zen-
ding op Soemba" toch nog een goed
jaar geworden!

Van de Kerken werd, inclusief
f 4.366,75 in januari nog nagekomen,
totaal f 66.167,33 ontvangen.

Particulieren schonken f 13.311,55
en aan rente kwam er f 25,84 bin-
nen. Totaal f 79.504,72

Aan salaris, SEV-premie en reiskos-
ten uitgegeven: f 83.838,15

Door de Vereniging SOS aangezui-
verd tekort: f 4.333,43.

Vergeleken met 1988 valt het op, dat
de Kerken ruim f 7000,- meer, maar
de zg. Particulieren f 9400,- minder
hebben bijgedragen.

Dat het tekort kleiner is dan in 1988
komt doordat de uitgaven wat lager
zijn.

*Bemoedigend is, dat de Kerken hun
verantwoordelijkheid voor de ge-
meentetjes op Soemba breder gaan
beseffen.*

In het eerste kwartaal werd t/m 29
maart ontvangen van diverse broe-
ders en zusters f 3992,-.

De bedragen variëren van 3 x f 10,-
tot 1 x f 1000,- per br/zt.

Enkele initialen van soms al lang,
soms sinds kort tot onze Soemba-
familie getelden:

WJBA te H, JHB te H, dH te O, AS te
H, DdV te K, ABvW te V, JV en FV te
H, RvdL te M, JMPvV te S, JB te Z,
V-RvO te DH, WMA te DH, JHS te A,
DC te A, HLHvB te V, LdH te A, LFV
te R, JV te S, MJB te Z, P-W te U.

Als ik op deze manier verantwoord,
denk ik geen bezwaar te ontmoeten
van brs/zrs, die met hun bedrag
anoniem willen blijven, en instem-
ming te krijgen van hen die dat als
een familiegroet willen zien.

Uw

J.H. Bosman

Cogma-bezoekreis van 17 mei t/m 21 mei 1990

Reeds nu maken we melding van
deze reis, zodat nog event. nieuwe
namen en adressen opgegeven
kunnen worden.

De reis wordt gemaakt door:

Ds. A. Bakker legerpredikant (Chr.
Geref.) te Wezep, Ds. J.D. Houtman
em. predikant (Ned. Geref.) te Apel-
doorn, en de bestuursleden M. Land-
man en H. Westra.

Ds. J.D. Houtman hoopt DV zondag
20 mei voor te gaan in de kerkdienst
voor militairen op de basis v.d. Ko-
ninklijke Luchtmacht te Blomberg
(Lippe Detmold).

Denkt u er aan dat Cogma nog maar
1 x per jaar komt? Doe dus ook van
uw kant alle moeite om het team te
ontmoeten.

donderdag 17 mei wordt Zeven-
Seedorf en omg. bezocht.

vrijdag 18 mei wordt
Langemannshof-Hohne en omg.
bezocht.

zaterdag 19 mei wordt Stolzenau en
omg. bezocht.

zondag 20 mei wordt Blomberg en
omg. bezocht.

maandag 21 mei worden nog enkele
gezinnen in de verstrooiing bezocht.
De adressen die bij Cogma bekend
zijn, ontvangen allen persoonlijk
bericht omtrent dag en uur van het
bezoek.

De secr. H.J. Bosch
Tel. 053-762272

Uit het kort verslag van de vergade- ring van Regio Noord-Nederland op 12 februari 1990 citeren we het vol- gende.

Het preekconsent van br. K. Hol-
werda wordt met 1 jaar verlengd. Er
wordt het besluit genomen om op de
komende landelijke vergadering te
vragen om een onderzoek te doen
naar de mogelijkheden van onthef-
ting van hun ambtelijk werk voor de
leeftijd van 65 jaar, voor dienaren
des Woords.

Regio Harderwijk d.d. 18 april jl.

Br. J. Dekker werd toestemming
gegeven tot het spreken van een
stichtelijk woord in onze kerken.
Adres candidaat J. Dekker: Groene-
weg 52, 3851 KB Ermelo. Tel.: 03417-
51229.

Ned. Geref. Kerk van Zwolle.

Op zondag 20 mei vindt een uitzen-
ding plaats vanuit de Ned. Geref.
Kerk van Zwolle via Nederland 3.
Aanvang dienst 17.00 uur. Voorgan-
ger: ds. Z.G. van Oene, organist de
heer A.J. Herms.

Van deze dienst kunnen cassettes
worden besteld bij Stichting "De
Brug" Lancasterdreef 148, 8251 TD
Dronten.

Lijst van studenten met preekcon- sent

A. Boshuizen, Stellingmolen 42, 3995
AV Houten, 03403-76580

J. Dekker, Groeneweg 52, 3851 KB
Ermelo, 03417-51229

W. van Dijk, R. v. Rijnstraat 33, 3751

VH Bunschoten, 03499-83730
J.M. de Groot, Sinj. Semeijnstr. 10,
1183 LE Amstelveen, 020-436523
K. Holwerda, Meander 19, 9951 VD
Winsum, 05951-3708
C.P. Kleingeld, Loenhorst 49, 2402
LV Alphen a/d Rijn, 01720-33562
J.P. Koedijk, Spinner 23, 1625 VC
Hoorn, 02290-31051
W.T. Koopmans, Akelei 21, 8265 KA
Kampen, 05202-17705
H. van Winkelhoff, Dreef 7, 5504 LA
Veldhoven, 040-544993

Kort verslag regio Utrecht.

Wij citeren uit het Kort verslag van de regionale vergadering in het ressort Utrecht, 5 april 1990 het volgende.

Toelatingsonderzoek br. A. Boshuizen te Houten:

De officiële stukken, bestaande uit een goed getuigenis van de kerkeraad van Houten, een bewijs van voltooide studie van de R.U. te Utrecht en een gunstig getuigenis van de Theologische Studie-Begeleiding, zijn aanwezig. Preekvoorstel: br. Boshuizen houdt zijn preekvoorstel over Deuteronomium 8:1-3. De afgevaardigden krijgen gelegenheid opmerkingen te maken en vragen te stellen over de preek. Vervolgens geven ds. Kiezebrink en ds. Mudde een beoordeling. De vergadering besluit hierna het examen voort te zetten.

Ds. de Jong stelt vragen over het Oude Testament aan de hand van psalm 65, ds. Gerkema over het Nieuwe Testament n.a.v. de verzoeking in de woestijn. Ds. Bruintjes peilt kennis en inzicht in de Heilige Schrift.

De kennis van de leer der kerk aan de hand van de belijdenisgeschriften wordt onderzocht door ds. de Groot. Ds. Moerdijk doet onderzoek naar de kennis van de Schriftuurlijke levenswandel en ds. Kamerbeek naar de kennis van de kerkgeschiedenis, de regering der kerk en haar wijze van samenleven.

Na beraad deelt de praeses met blijdschap mee dat br. Boshuizen beroepbaar gesteld kan worden in onze kerken. Deze betuigt zijn instemming met de Drie Formulieren van Enigheid.

Het voorstel van de kerk van Doorn aan een komende L.V. het verzoek te doen participatie van onze kerken aan de stichting 'Evangelië en Moslims' op het agendum te plaatsen, wordt aangenomen.

Het voorstel van de kerk van Bilthoven in zake participatie in de Stichting Gereformeerd Psychiatrisch Ziekenhuis in Bosch en Duin wordt besproken. Besloten wordt dat de kerk van Bilthoven het gesprek met het stichtingsbestuur aangaat en in een brief meedeelt dat de kerken in de regio Utrecht achter het voorstel tot participatie staan.

Het voorstel van de kerk van Baarn de verklaring van de G.S. Almere van de Geref. Kerken inzake de Vrijmaking in regionaal verband te bespreken, waardoor bespreking van genoemde verklaring mogelijk op de agenda van de L.V. komt te staan, wordt aangenomen. Op de e.v. regionale vergadering zal hierover doorgesproken worden.

Nieuws uit de kerken:

Ds. W.G. Rietkerk heeft een beroep naar de kerk van Houten voor part-time dienst aangenomen.

Ned. Geref. Kerk van Amstelveen. Ned. Geref. Kerk van Amsterdam-Tuin- steden-Zuid-West.

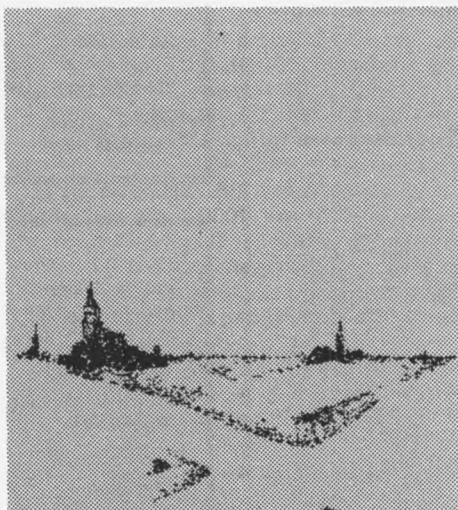
De kerkeraad van beide kerken heeft een beroep uitgebracht op kandidaat A. Boshuizen te Houten.

Ned. Geref. Kerk van Heerde.

De kerkeraad heeft – in samenwerking met de kerk van Apeldoorn – een beroep uitgebracht op kandidaat W. van Dijk te Bunschoten.

Ned. Geref. Kerk van Hattem.

De kerkeraad heeft een beroep uitgebracht op kandidaat W. van Dijk te Bunschoten.

Uit breder kring

Ned. Protestantse kerkdiensten.

Op zondagen in:
TENERO 9.00 uur Camping TAMARO
aan het meer 3e zondag in juli t/m
2e zondag in augustus.
LOCARNO (Muralto) 10.45 uur
Evang. KIRCHE, Via Sciaroni.
2e zondag in juni t/m 3e zondag in
augustus.
LOCARNO 19.30 uur Evang. STADT-
MISSION, Via S. Francini, hoek Via
G. Cattori. (Naast ziekenhuis).
2e zondag in juli t/m 3e zondag in
augustus.

Tijdens de kerkdienst in MURALTO
is er oppas voor uw kinderen.

Symposium verpleegkundigen over kwaliteit van leven

EDE – In de Reehorst te Ede wordt woensdag 6 juni a.s. een symposium gehouden over de verantwoordelijkheid van verpleegkundigen in relatie tot de kwaliteit van het leven.

Het wordt georganiseerd door de vakgroep Verpleegkunde van hogeschool De Vijverberg. Inschrijving is tot 22 mei mogelijk (door overschrijving van f 195,- op girorekening 33 26 397 t.n.v. de hogeschool te Ede). Het symposium met het thema 'kwaliteit van leven – de verpleegkundige een zorg!?' wordt afgesloten met een discussie onder leiding van dagvoorzitter Henk Mochel van de NCRV ('Rondom Tien'). Centraal staat de vraag hoe verpleegkundigen en verzorgenden zijn te helpen om in hun werk met problemen op het gebied van de kwaliteit van leven om te gaan. Het programma is zo samengesteld dat geluiden uit alle velden en niveaus van de gezondheidszorg daarin doorklinken. Inleiders zijn: A.J.G. van der Arend (docent Gezondheidsethiek Rijksuniversiteit Limburg), drs. M.J. van den Hoven (Centrum Toegepaste Ethiek Erasmus Universiteit Rotterdam), mevr. M.B. Nieweg (research verpleegkundige VU-ziekenhuis en consultant Integraal Kankercentrum Amsterdam), mevr. L. de Vré (Centrum Ziekenhuiswetenschappen Katholieke Universiteit Leuven), drs. N.J.W. Speelman (alg. dir. Sterrenberg, chr. centrum voor geestelijk gehandicapten) en mevr. M. Janmaat-Abbe (CDA-kamerlid).

Behalve voor verpleegkundigen is het symposium ook bedoeld voor studenten/docenten aan verpleegkundige opleidingen, artsen, leidinggevenden en vertegenwoordigers van patiënten(organisaties). Volgens de organisatoren worden werkers in de gezondheidszorg steeds meer geconfronteerd met de gewetensvraag wat (ethisch) verantwoord handelen inhoudt in het licht van de plicht goede zorg te blijven verlenen. Hierbij kan gedacht worden aan euthanasie, experimentele behandeling, dwangbehandeling, verpleging van ernstig depressieve en/of suïcidale patiënten, probleemgedrag in de zwakzinnigenzorg, dilemma's bij verpleging van comapatiënten e.d. Meer informatie bij De Vijverberg bij dhr. A. Bos of dhr. R. van Leeuwen (08380)22230.

Zomerinzet Sophia Ziekenhuis Weimar, DDR.

Het Sophia Ziekenhuis in Weimar is een kerkelijk ziekenhuis. Sinds de politieke ommekeer in de DDR is zo'n 10% van de medewerkers naar het Westen vertrokken. De vacatures zijn moeilijk op te vullen. Onlangs is een Stichting opgericht die vanuit Nederland praktische hulp wil bie-

den. In voorbereiding is een zomerwerkprogramma, waarin vrijwilligers een of meer weken kunnen werken.

Gedacht wordt vooral aan verpleegkundigen, artsen, operatie-assistenten, maar ook anderen zijn welkom om ingezet te worden in bv. keuken, wasserij en technische dienst. Voor belangstellenden is een uitgebreide folder beschikbaar bij het Stichtingssecretariaat: Prauw 5, 3904 ZT Veenendaal, tel. 08385-26102. (W. Post).

SOS Jaarvergadering

De jaarvergadering van de vereniging SOS (Steun Oost-Soemba) zal worden gehouden zaterdag 12 mei 1990 in Restaurant/Vergadercentrum 'De Eenhoorn' te Amersfoort. Aanvang 1.30 u n.m. Restaurant 'De Eenhoorn' ligt tegenover het N.S.-station. Bij het station is ruime parkeergelegenheid.

Voor de pauze zullen de huishoudelijke zaken aan de orde komen en na de pauze zal de heer J. den Hertog te Oostzaan een causerie houden over zijn bezoek aan Soemba (met vertoning van dia's). Leden en niet-leden zijn van harte welkom.

De jaarlijkse algemene ledenvergadering van de Gereformeerde persvereniging 'Opbouw' wordt gehouden op zaterdag 12 mei a.s. in de Jeruzalemkerk aan de Troosterlaan te Utrecht. Behoudens de punten die krachtens de reglementaire bepalingen aan de orde dienen te komen zal in deze vergadering mevrouw F.J. Laning-Boersema te Den Helder, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, spreken over het onderwerp:

MEDISCHE ETHIEK

De vergadering begint te 10.30 uur. De kerk is geopend vanaf 10.00 uur, zodat de deelnemers en belangstellenden vooraf een kopje koffie kunnen drinken. Voor een broodje tijdens de pauze wordt gezorgd.

Het Bestuur

"...dan zal de lamme springen als een hert en de tong van de stomme zal jubelen."
Jesaja 35

De HERE heeft Zich ontfemd over onze liefste zoon, broer en oom

GERARD JOHAN VENDERBOS

die op de leeftijd van 39 jaar rustig is ontslapen.

Wij zullen hem erg missen om zijn liefde, humor en blijmoedigheid. Bovenal zien we uit, evenals Johan deed, naar Gods grote toekomst, waarin ook hij opgewekt zal worden tot een nieuw leven met een nieuw lichaam.

's-Gravenhage: J.M. Venderbos-
Rijken van Olst
's-Gravenhage: Aad Venderbos
Rijswijk: Rens en Jannozen
Venderbos-Moggré
Manuel, Dorimieke, Joani,
Mathilde en Monique
Best: Chris en Lea
Venderbos-Bouterse
Talma, Mart-Jan, Laure, Aron
en Elco
's-Gravenhage: Lida en Reitse
Keizer-Venderbos
Andries en Arjan
Dongen: Jan en Atie Venderbos-Bos
Meander, Mirjam en Micha
Oegstgeest: Roel en Carlien
Venderbos-Glas
David en Laurens
's-Gravenhage: Hans Venderbos
's-Gravenhage: Marieke en Antheun
Janse-Venderbos
Hanno
's-Gravenhage: A. de Wind-Baauw
G. de Wind

2533 EW 's-Gravenhage, 16 april 1990
Melis Stokelaan 828

De begrafenis heeft inmiddels plaatsgevonden.

TE HUUR:

van 23/7 tot 13/8 in Hattem

VRIJSTAAND WOONHUIS

met grote tuin, veel comfort en veel rekreatiemogelijkheden in directe omgeving
tel. 05206-46313 na 18.00 uur.

Verschenen overdrukken van D.W.L. Milo:

HENOCH, een verloren bijbelboek?

f 7,50 franco.

Bestellen op postgiro 575663 ten name van G. de Kruijf, Zeist.

"Ik verlang heen te gaan en met Christus te zijn, want dit is verreweg het beste."
Phil. 1:23

In Jezus ontslapen mijn lieve vrouw met wie ik bijna 55 jaar gelukkig getrouwd mocht zijn en onze lieve, altijd zorgende moeder, groot- en overgrootmoeder

MARRIE VAN VEELEN-KLERK

draagster van het Verzetsherdenkingskruis
30-1-1909

2-5-1990

Heerjansdam: W. van Veelen
Monster: Martijn en Ria van Veelen-Baan
Leidschendam: Sjaan en Arie van der Stoep-van Veelen
Streefkerk: Dirk en Anneke van Veelen-Takx
Barendrecht: Jan en Riet van Veelen-van Veelen
H.I. Ambacht: Willem en Truus van Veelen-Los
Papendrecht: Anneke en Kees van Vugt-van Veelen
klein- en achterkleinkinderen

2 mei 1990
Sportlaan 31
2995 VN Heerjansdam

De begrafenis heeft inmiddels plaatsgevonden op de begraafplaats te Barendrecht.

"Alzo lief heeft God de wereld gehad dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een ieder die in Hem gelooft, niet verloren ga, maar het eeuwige leven hebbe."
(Joh. 3 vs. 16)

In Jezus is ontslapen onze lieve en trouwe vader, schoonvader en grootvader

WILLEM IZAK CORNELIS VAN VEELEN

17-6-1899

24-4-1990

oud-Hoofdingenieur Directeur van de Provinciale Waterstaat van Drenthe
Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw
weduwnaar van **Martha Klazina Hummelen**

Boortmeerbeek (B): Marga en Hilbrand van der Weij-van Veelen
Martine, Aëdo, Annette
Huizen (NH): Joke Vonk-van Veelen
Douwe, Wim, Marjolein, Peter
Breugel: Dineke van Veelen
Son: Corrie van Veelen
Drachten: Remmelt en Bettie van Veelen-Groothuis
Jacqueline, Marthe-Marie, Martijn

Correspondentieadres: Texellaan 7, 5691 ZL Son.

De rouwdienst en begrafenis hebben plaatsgevonden te Breda op 28 april jl.